SLAVIA

ČASOPIS PRO SLOVANSKOU FILOLOGII

S podporou

ministerstva školství a národní osvěty

vydávají

O. HUJER a M. MURKO.

Knihovna pedagogické fakulty Karlovy university
Inv. č.: 4706/III
Zn.:

Ročník XI.

TISKEM A NÁKLADEM

ČESKOSLOVENSKÉ GRAFICKÉ UNIE A. S. V PRAZE

1932

Obsah ročníku jedenáctého.

Články: Strana

Бицилли П., Заметки о Пушкине . . . . . 556—560
Dayre J., La vie d'un écrivain ragusain Francesco Luccari. (Frano Lukarević Burina) . . . . . 323—341
Державин Н., К вопросу о переводе на русский язык поэмы С. Гощинского: Zamek Kaniowski . . . . . 342—347
Grégoire H., Byzantská epopeje . . . . . 460—473
Heidenreich J., Pohled na srbskou romantiku . . . . . 518—555
Janów J., Plagjat Grzegorza Prokopowicza Kujbiedy z Cyryla Trankwiljona Stawrowieckiego . . . . . 480—517
Kurz J., K Zografskému evangeliu. II. . . . . 385—424
Milewski T., Rozwój fonetyczny wygłosu praslowiańskiego . . . 1—32, 225—264
Novák L'., K vnitřním dějinám spisovné slovenštiny . . . 73—99, 295—322
Обнорский С., Заметки по русской диалектологии . . . . . 43—55
Перетц В., К истории древне - русской лирики . . . . . 474—479
Погодин А., Три замѣтки о началѣ Русскаго государства . 118—140
Седельников А., Из истории «Епистолии о неделе.» . 56—72, 274—294
Селинов В., Что дают для биографии Пушкина Бессарабского периода материали Одесского краевого исторического архива? . . . . . 100—107
Skans G., Zur Bedeutungslehre der tschechischen Verbalpräfixe. . . 437—445
Ułaszyn H., Przysłówki polskie typu *wczoraj* . . . . . 446—459
Vachek J., Fonologický poměr hlásek *i* a *j* v češtině a v slovenštině . . 265—273
Vaillant A., Notules . . . . . 33— 42
Van Wijk N., Die älteste Gruppierung der čechoslovakischen Mundarten 425—436
Висковатый К. К., К вопросу о вліяній пѣсен Качича на югославянскій народный эпос . . . . . 108—117
Volf J., Policejní ministr Sedlnitzky a Dobrovského Institutiones. . . . 561—564

Kritiky a referáty:

Bajke in propovedke slovenskego ljudstva. (J. Polívka) . . . . . 648—659
Byzantinoslavica, II, 2 a III, 1. (В. Розов) . . . . . 659—671
Čaadaev Peter Jakovlevič. (Евг. Ляцкій) . . . . . 675—677
Historja literatury polskiej. (Jgn. Chrzanowski). . . . . 630—648
Jakobson R., Remarques sur l'évolution phonologique du russe comparée à celle des autres langues slaves. (Э. Поливанов) . . . . . 141—146
Карскій Е. Ф., Русская Правда. (В. М. Шахматов) . . . . 184—187
Komedja Rybałtowska. (M. Szyjkowski) . . . . . 163—167
Maretić T., Dr., Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnoga jezika (M. Rešetar) . . . . . 578—604
Мирковић Л., Старине фрушкогорских манастира. (Н. Радојчић) . . . . . 187—189
Огієнко І., Костянтин и Мефодій. (Fr. Pastrnek) . . . . . 627—629
Павловић Драг., Ђорђе Башић, Дубровачки биограф XVIII века (M. Rešetar) . . . . . 366—368
Пиксанов Н., Творческая история «Горе от ума». (А. Бем) . . 161—163

Strana

Prelog M., Pouť Slovanů do Moskvy roku 1867. (А. Кизеветтер). 677—680
Ramovš Fr., Dialektološka karta slovenskega jezika. (R. Kolarič). . 351—356
Русские народные сказки. (J. Polívka) . . . . . 183—184
Sakulin P. N., Die russische Literatur (Евг. Ляцкій) . . . . . 361—364
Sborník prací I. sjezdu slovanských filologů v Praze 1929. (A. Brückner) . . . . . 605—627
Szober St., Gramatyka języka polskiego. (Г. Ильинский) . . . . 347—351
The mischief of being clever. (Gore ot uma.) (Евг. Ляцкій) . . . . 671—675
Ujejski J., Dzieje polskiego mesjanizmu do powstania listopadowego włącznie. (A. Brückner) . . . . . 364—366
Українська Академия Наук. (D. Dorošenko) . . . . . 156—161
Vaillant A., La langue de Dominko Zlatarić. II. Morphologie. (M. Rešetar) . . . . . 147—156
Vajs J., Sborník staroslovanských literárních památek o sv. Václavu a sv. Ludmile. (Г. Ильинский) . . . . . 356—360
Van Wijk N., Geschichte der altkirchenslawischen Sprache (С. Кульбакинъ) . . . . . 565—573
Заметки о русских песнях. (В. Чернышев) . . . . . 167—183
Zbornik iz dubrovačke prošlosti (M. Małecki) . . . . . 573—577

Nekrology:

† Dobrzycki Stanislaw. (T. Grabowski) . . . . . 369—371
† Heisenberg A. (М. Андреева) . . . . . 194—195
† Лященко А. И. (П. Н. Берков) . . . . . 681—683
Памяти П. Н. Сакулина. Важнейшия работы П. Н. Сакулина. (Е. Ляцкий) . . . . . 190—194

Zprávy:

Архив Огаревых. (Б. Е.) . . . . . 377—378
Cichoszewska Hel., Cmentarzysko w Poczerninie. (L. N.) . . . . . —377
Coleman A. P., Kotzebue and Russia. (Евг. Ляцкий) . . . . . 198—199
Coleman A. P., Polonisme in the English of Conrads „Chance". — The basic Vocabulary in Polish. (J. Vachek) 196
Чеховский сборник Общества имени А. П. Чехова и его эпохи. (И. С. Розенкранц) 202
Чернышевский Н. Г., Литературное наследие. (И. С. Розенкранц) . . . . . 201—202
Đurović D., Narodne umotvorine. (M. Budimir) 378
Heidenreich J., Wpływ Mickiewicza na czeską literaturę przedmarcową (M. Szyjkowski) . . . . . 687—688
Koschmieder E., Die slavische Abteilung der Staats- und Universitätsbibliothek Breslau. — Výroční zpráva Slovanské knihovny ministerstva zahraničních věcí v Praze na rok 1930. — Materiál k otázce slovanské bibliografie. (J. Bečka) . . . . . 196—197
Levinson A., La vie pathétique de Dostoïevsky. (E. Л.) 684
Maver G., „Meditazione" di Lermontov, (Евг. Ляцкій) . . . . 197—198
Mérimée P., Études de littérature russe. (Евг. Ляцкій) . . . . . 376—377
Mikhoff N., Dr., Bulgarien und die Bulgaren im Urteil des Auslandes. (J. Páta) . . . . . 199—201
Otzoup N. A., Die neueste russische Dichtung. (Евг. Ляцкій) . 375—376
Погодин А., «Идиот» Достоевскаго и «Калисте» Де Шаррьер. (Р. П.) 687
Пушкинская выстава в Праге. (А. Павлов) . . . . . 372—375
Radojčić N., O Tronoškom Rodoslovu. (M. M.) 688
Тургенев в записях современников. (И. С. Розенкранц) . . 685
Вопросы поэтики. (И. Розенкранц) . . . . . 685—687
Западно-финскій Сборник. (А. Погодин) . . . . . 202—205

Výtahy z časopisů: Strana

Časopis pro moderní filologii. XVII. (J. M. K.) . . . . . 206—208
Filologu biedrības raksti. XI. (V. Č.) . . . . . 210—213
Язык и литература. VI, VII. (Л. Копецкий) . . . . . 213—217
Listy filologické. LVIII. (J. M. K.) . . . . . 208—210
Литература в русских журналах. (А. Бем) . . 217—220 380—382, 689—698
Slavia occidentalis, X. (J. M. K.) . . . . . 379—380

Spisy redakci zaslané . . . . . 220—224, 382—384, 698—701

Rejstříky . . . . . 702—726

XIème Année - Table des matières.

Articles:

Pages

Bicilli P., Notes sur Puškin . . . . . 556—560
Dayre J., La vie d'un écrivain ragusain Francesco Luccari (Frano Lukarević Burina) . . . . . 323—341
Deržavin N., Contribution à l'étude de la traduction russe de la poésie du S. Goszczyński intitulée „Zamek Kaniowski" . . . . . 342—347
Grégoire H., L'épopée byzantine . . . . . 460—473
Heidenreich J., Un panorama de la poésie romantique serbe . . . . . 518—555
Janów J., Le plagiat de G. P. Kujbieda à l'égard de Cyrille Trankwiljon Stawrowiecki . . . . . 480—517
Kurz J., A propos de l'Évangile de Zographe. IIème partie . . . . . 385—424
Milewski T., L'évolution des syllabes finales en slave-commun . 1—32, 225—264
Novák L'., Sur l'histoire interne du slovaque littéraire . . . . 73—99, 295—322
Obnorskij S., Remarques sur la dialectologie russe . . . . . 43— 55
Peretc V., Contributions à l'histoire de la poésie lyrique de l'Église russe 474—479
Pogodin A., Trois remarques sur les débuts de l'État russe . . . . . 118—140
Sedel'nikov A., Sur l'histoire de l'„Epître du dimanche" . . . 56—72, 274—294
Selinov V., Ce que fournissent pour l'époque bessarabienne de Puškin les matériaux des archives historiques régionales d'Odessa? . . . . 100—107
Skans G., Zur Bedeutungslehre der tschechischen Verbalpräfixe . . . . 437—445
Ułaszyn H., Les adverbes polonais du type *wczoraj* . . . . . 446—459
Vachek J., Rapports phonologiques des sons *i* et *j* en tchèque et en slovaque . . . . . 265—273
Van Wijk N., Die älteste Gruppierung der čechoslovakischen Mundarten 425—436
Viskovatyj K. K., Au sujet de l'influence des chants de Kačić sur l'épopée yougoslave . . . . . 109—117
Volf J., Le ministre de la Police Sedlnitzky et les Institutiones de Dobrovský . . . . . 561—564

Critiques et comptes-rendus:

L'Akadémie ukraïnienne des Sciences. (D. Dorošenko) . . . . . 156—161
Byzantinoslavica t. II, no. 2 et t. III, no. 1. (V. Rozov) . . . . . 659—671
Contes et traditions du peuple slovène. (J. Polívka) . . . . . 648—659
Contes populaires russes. (J. Polívka) . . . . . 183—184
Čaadaev P. J. (E. Ljackij) . . . . . 675—677
Histoire de la littérature polonaise. (Ign. Chrzanowski) . . . . . 630—648
Il est dangereux d'être trop malin. (Gore ot uma.). (E. Ljackij) . . . . 671—675
Jakobson R., Remarques sur l'évolution phonologique du russe comparée à celle des autres langues slaves. (Э. Поливанов.) . . . . . 141—146
Karskij E. F., Russkaja Pravda. (V. M. Šachmatov.) . . . . . 184—187
Komedja Rybaltowska. (M. Szyjkowski) . . . . . 163—167
Maretić T., Dr., Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnoga jezika (M. Rešetar) . . . . . 578—604
Mirković L., Antiquités des monastères de Fruška gora. (N. Radojčić) . 187—189
Ogienko J., Constantin et Méthode. (Fr. Pastrnek) . . . . . 627—629
Pavlović Drag., Đorđe Bašić, auteur de biographies ragusaines du XVIIIème siècle. (M. Rešetar) . . . . . 366—368
Piksanov N., Histoire de la création de „Gore ot uma." (A. Bém.) . . . 161—163
Prelog M., Le „pélerinage" des peuples slaves à Moscou en 1867. (A. Kizevetter) . . . . . 677—680

Pages

Ramovš Fr., Carte dialectologique de la langue slovène. (R. Kolarić) . 351—356
Recueil de travaux du 1er Congrès (Prague 1929) des philologues slaves (A. Brückner) . . . . . 605—627
Remarques sur les chansons russes. (V. Černyšev) . . . . . 167—183
Sakulin P. M., Littérature russe. (E. Ljackij) . . . . . 361—364
Szober St., Gramatyka języka polskiego (G. Il'jinskij) . . . . . 347—351
Ujejski J., Histoire du messianisme polonais jusqu'à la révolution de Novembre. (A. Brückner.) . . . . . 364—366
Vaillant A., La langue de Dominko Zlatarić II. Morphologie. (M. Rešetar) 147—156
Vajs J., Recueil de documents littéraires vieux-slaves relatifs à saint Venceslas et sanite Ludmila. (G. Il'jinskij) . . . . . 356—360
Van Wijk N., Geschichte der altkirchenslavischen Sprache (S. Kul'bakin) 565—573
Zbornik iz dubrovačke prošlosti (M. Malecki) . . . . . 573—577

Nécrologie:

A la mémoire de P. N. Sakulin. Les travaux les plus importants de P. N. Sakulin. (E. Ljackij) . . . . . 190—194
† Dobrzycki Stanislaw. (T. Grabowski) . . . . . 369—371
† Heisenberg A. (M. Andreeva) . . . . . 194—195
† Ljaščenko A. J. (P. N. Berkov) . . . . . 681—683

Notes et informations:

Archiv Ogarevych. (B. E.) . . . . . 377—378
Cichoszewska H., Champ d'enterrement á Poczernin. (L. N.) 377
Coleman A. P., Kotzebue and Russia. (E. Ljackij) . . . . . 198—199
Coleman A. P., Polonism in the English of Conrad's „Chance". — The basic Vocabulary in Polish. (J. Vachek) 196
Černyševskij N. G., Son héritage littéraire. (J. S. Rosenkranc) . . . . 201—202
Đurović D., Narodne umotvorine. (M. Budimir) 378
Exposition de Puškin à Prague. (A. Pavlov) . . . . . 372—375
Heidenreich J., L'influence de Mickiewicz sur la littérature tchèque d'avant la révolution de Mars 1848. (M. Szyjkowski) . . . . 687—688
Koschmieder E., Die slavische Abteilung der Staats- und Universitäts-bibliothek, Breslau. — Compte-rendu annuel de la Bibliothèque slave du Ministère des Affaires étrangères de Prague pour 1929. — Matériaux sur la question de la bibliographie slave. (J. Bečka) . . 196—197
Levinson A., La vie pathétique de Dostoievsky. (E. L.) 684
Maver G., „Meditazione" di Lermontov. (E. Ljackij) . . . . . 197—198
Mérimée P., Études de littérature russe. (E. Ljackij.) . . . . . 376—377
Mikhoff N., Dr., Bulgarien und die Bulgaren im Urteil des Auslandes (J. Páta) . . . . . 199—201
Otzoup N. A., Nouvelle poésie russe. (E. Ljackij) . . . . . 375—376
Pogodin A., L'Idiot de Dostoevskij et Caliste de Mme de Charrière. (R. P.) 687
Questions de poétique. (J. S. Rosenkranc) . . . . . 685—687
Radojčić N., Au sujet de Tronoški Rodoslov. (M. M.) 688
Le recueil de la Société A. P. Čechov et de son temps. (J. S. Rosenkranc) 202
Recueil finnois-occidental. (A. Pogodin) . . . . . 202—205
Turgeněv vu par ses contemporains. (J. S. Rosenkranc) 685

Extraits des revues:

Časopis pro moderní filologii. XVII. (J. M. K.) . . . . . 206—208
Filologu biedrības raksti. XI. (V. Č.) . . . . . 210—213
Jazyk i literatura VI, VII. (L. Kopeckij) . . . . . 213—217
Listy filologické LVIII. (J. M. K.) . . . . . 208—210
Literatura v russkich žurnalach. (A. Bém) . . . 217—220, 380—382, 689—698
Slavia occidentalis, X. (J. M. K.) . . . . . 379—380

Livres envoyés à la redaction . . 220—224 382—384, 698—701

Index . . . . . 702—726

Dr. T. Maretić, **Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnoga jezika.** Drugo popravljeno izdanje. U Zagrebu 1931, Jugoslavensko nakladno društvo „Obnova". — 631 strana vel. 8^{ine}; cijena: meko vezana 200 dinara, tvrdo vezana 220 dinara.

Poslije 32 godine izašlo je novo izdanje Maretićeve velike gramatike srpskohrvatskoga jezika (jer je on izdao i manju gramatiku, bez stilistike, namijenjenu srednjim školama), za koju se općenito i s potpunim pravom drži da je najpotpunija i najbolja što imamo za ovaj jezik. Mogla bi se s njom natjecati o prvenstvo samo Leskien-ova *Grammatik der serbo-kroatischen Sprache* (Heidelberg 1914), ali od ove je na žalost izašao samo prvi dio što sadržava fonetiku i morfologiju, dok drugi dio, sa sintaksom, Leskien nije stigao da napiše, što treba naročito žaliti, jer mi je poznato da je on za sintaksu bio prikupio vrlo mnogo materijala, pročitavši u tu svrhu vrlo opsežnu literaturu. Inače, i kad bi Leskien-ova gramatika bila potpuna, ona bi se teško mogla porediti s M-ćevom, jer je pisana sa strogo teoretičkog gledišta, dok je M-ćeva namijenjena obrazovanim Srbohrvatima „koji hoće da dobiju u ruke normalnu i potpunu gramatiku književnoga jezika" (I, str. 1 [1]).

Premda je među oba izdanja proteklo preko 30 godina, II se malo razlikuje od I; o tome sam M. kaže ovo: „U ovom novom izdanju ima mnogo promjena, ali te promjene (upravo popravci) ne diraju u temelje, na kojima je građeno prvo izdanje... Najznatnija je promjena u ovom izdanju, što su za gramatiku uzimane potvrde i primjeri i iz djela nekolicine pisaca, koji dobro znadu naš jezik i dobro njim pišu" (II, 3). To je posljednje zbilja znatna promjena, jer je time M. prekoračio uske granice što je bio postavio svojemu djelu u I, gdje se je obazirao načelno samo na jezik Vuka i Daničića i narodnih umotvorina izdanih od Vuka. Mislim da se ne varam ako rečem da je on time priznao opravdanost prigovora Jagića koji je u svojoj ocjeni M-ćeve gramatike (u XXII. knjizi svojega *Archiv*-a) naročito to isticao da se je M. za gramatiku „književnoga" jezika morao osvrtati i na srpskohrvatske književnike koji su pisali poslije Vuka i Daničića. Nego je M. tomu zahtjevu Jagićevu zadovoljio u vrlo maloj mjeri: on je sam u I rekao da tada „ne bi bilo dosta uzeti samo još dva ili tri pisca, već mnogo više" (str. II), a ipak je u II uzeo, k svojim izvorima za I, još samo pet pisaca i još jednu zbirku narodnih pjesama. Pa i u tome tako skučenom izboru ne može se reći da je bio srećne ruke: ova potonja zbirka, pored Vukove, nije zbilja trebala, jer u njoj nema ništa čega nema u Vukovoj a bilo bi prešlo u književni jezik. Ali se ne može nikako odobriti koje je pisce iz novijega vremena M. uzeo uz oba osnivača sadašnjega književnoga jezika; ne govorim to za Milićevića i Šapčanina koji su dva priznata književnika što su dobro znali i narodni i književni jezik, i dobro ga pisali, ali otkuda da uđu u kanon dobrih izvora za pravilan književni jezik Ljubibratić, Iveković i Nodilo? Za prvoga se samo zna da je bio Hercegovac i da je g. 1895 štampao u Biogradu prevod Korana; Iveković je bio „tvrd" kajkavac koji je tek morao da nauči govoriti i pisati

[1]) Brojem „I" označavam prvo izdanje a brojem „II" drugo.

štokavski; Spljećanin Nodilo pak, koji je u svojoj kući govorio talijanski i svršio sve škole na talijanskom jeziku, mogao je tek da uopće nauči srpskohrvatski. Novi su dakle M-ćevi izvori ne samo vrlo oskudni nego su, osim Milićevića i Šapčanina, i malo vrijedni.

Zato je i imala M-ćeva knjiga malo koristi od ovih njegovih novih izvora, jer što je u njima dobro i pravilno, to je M. gotovo sve mogao već posvjedočiti iz svojih prvih izvora, a što on nalazi da za književni jezik nije dobro, to je mogao slobodno izostaviti. Tako je u Milićevića našao samo ove nove stvari (istina, upotrijebio je samo dvije njegove omanje knjige): deklinira (i Šapčanin) *doba* (§ 190[d]); ima (i Šapčanin) od *nekolik* i plural (§ 205[b]); ima više puta (i Šapčanin i Ljubibratić, ali jedanput i Vuk) od glagolâ na *-iti* imperfekt na *-ijah* (§ 288[b]); imperfekt može imati potencijalno značenje (§ 590[g]); mjesto dvije rečenice sa *da* uzimlje jednu sa *da* a drugu sa *e* (Stil. § 14); v. još § 139[b], 476, 549; ima i dijalektičkih osobina (§ 274[c], 608), a „neobično" je (a ja bih rekao, baš pogrešno) *o onim troma* mjesto *o onoj trojici* (§ 243[b]). Za Šapčanina (od kojega je M. također uzeo samo dvije knjige pripovijedaka) mogu navesti još ovo: ima glagolski prilog na *-ć*, kojega Vuk i Daničić nemaju, a imaju ga narodne pjesme (§ 248[d]); upotrebljava veze *van što, van ako* (§ 489[e]); ostale su njegove osobine neobične (§ 254[d], 261[a], 271[b], 368[f], 490[b]); ima pak M. pravo da je *sa se* mjesto *sa sebe* pogreška za književni jezik (§ 192[b]), a i da će n. pr. *ne znam zašto pisati* biti germanizam (§ 623[f]), ali mu se ne može odobriti da je pogrešna veza *svakim danom* (§ 566[b]), koja se tako često piše i govori. Od Ljubibratića je uzeto (kao nova stvar) da zamjenice i pridjevi, kad stoje bez imenice, imaju često završetak *-ijem* (*-im*), što je u sadašnjemu književnom jeziku vrlo obično, dok Vuk i Daničić imaju u tome događaju redovno *-ima* ili *-ijema* (§ 223); dobro nam je došao i primjer *jelo i piće još se nijesu pokvarili* (§ 419[c]), da ne ponavljamo jedini primjer *nebo i more su mirni*, koji se provlači kroz sve naše gramatike; dobro je što je po njemu M. konstatovao da se ne može drukčije kazati negoli *nebesa i zemlja da se ne bi smutili* (§ 423[e]), a da se *čiji* može uzimati i za singular ženskog roda i za plural, kao što jedanput ima i Daničić; ostalo su sitnice (§ 295[c], 424[c], 449[d]) ili neobične stvari (§ 455[a], 464[c], 470[c]), a pogreške su *onaj koji bude bio* (§ 312[d]) i *vidiv* mjesto *vidljiv* (§ 366[c]). Iz Jukić-Martićeve zbirke uzeo je samo da u tim narodnim pjesmama ima dosta često gerundij na *-v* a još više na *-vši*, dok u Vukovim ima taj oblik svega jedanput (§ 249[c]), i još neke sitnice što nisu ušle u književni jezik (§ 169[c], 271[b], 475[c], 288[c]). Kako se je moglo misliti, M. je najmanje koristi imao od Iveković a i Nodila: kod prvoga odobrava upotrebu veze *jer da* u slučajevima kao „kazala je da je dosta, jer *da* je zadovoljila" (§ 491[c]) a dopušta upotrebu prošloga kondicionala (§ 604[a]), što je oboje ušlo u književni jezik pored toga što se ne nalazi ni u Vuka i Daničića, ni u narodnim umotvorinama; ali sve ostalo gdje Iveković ima nešto osobito, to sve M., više ili manje odlučno, osuđuje (§ 56[c], 135[d], 207[b], 231[c], 233[c], 237[b], 240[c], 250[a], 296[c], 309[b], 351[b], 366[c], 492[c].). Još je slabije prošao Nodilo: odobrava mu samo plural *duždevi* od *dužd* (§ 137[d]), a inače sve su više ili manje krupne pogreške

(§ 137[c], 244[a], 275, 283[c], 351[b], 442[a], 443[a], 464[c], 518[b], 544[a], 566[b], 608, 612[b]; Stil. 22) — ima čak i perfektivni prezens u futurnom značenju u glavnoj rečenici (§ 582[a])! M. ni to ne odobrava što Nodilo uzimlje infinitiv mjesto imperativa u primjerima kao „o Gotima gledati na str. ...“ (§ 623[b]), ali to je francuzizam koji je sada u Biogradu u velikoj modi. Iako je dakle prilično mršav pozitivan rezultat što ga je M. mogao izvući iz svojih novih izvora, ipak je on važan utoliko što se odatle vidi da se kod dobrih pisaca, kakvi su Milićević i Šapčanin, malo što može naći čega nema u Vuka i Daničića, a što bi bilo općenito primljeno u sadašnjemu srpskohrvatskom književnom jeziku.

Za ovo novo izdanje M. u predgovoru kaže samo da u njemu ima mnogo promjenâ, upravo popravakâ, što ne diraju u temelje same knjige. I doista u II mnogo je mijenjano, dosta je stvarî i dodavano a neke su i ispuštane. Ali opet, pored svega toga, knjiga je ostala uglavnome onaka kakva je u I, tako da je sasvim opravdano što M. ovo novo izdanje zove „popravljenim“ a ne prerađenim; a drukčije nije moglo ni da bude kad M. sa istoga stanovišta operira uglavnome s istim materijalom. Prije svega može se dakle konstatovati da je knjizi, pored svih naznačenih promjena, ostao otprilike i isti opseg: II broji doista 619 strana a I samo 571, ali u I na svaku stranu idu 42 retka a u II ih ide 47, tako da bi II upravo iznosilo 639 strana u formatu od I; to dvaestak strana što ih ima više u II idu, naravski, na račun novih izvora i dodataka. Inače je i dioba gramatike na glave i paragrafe ostala gotovo bez promjene: u I i II razdijeljena je na 630 paragrafâ, i to tako da do § 119 ima nekih malih razlika među oba izdanja, dok od § 120 pa do kraja pod istim §-om u oba se izdanja, gotovo bez izuzetka, nalazi isti tekst.

Promjenâ ima vrlo mnogo, i valja priznati da se je M. mnogo i trudio da mu novo izdanje i u materijalnom i u stilističkom pogledu bude bolje i jasnije. Naravski, ne može biti govora o tome da bi se sve te promjene spominjale, ali o nekim se važnijim mora napose progovoriti. Po mojemu mišljenju najvažnija i najbolja je promjena ona što je provedena u glavi *Pregled glasova pojedince* (§ 42—105): u njoj su u I pojedini glasovi sa svojim osobinama poredani strogo alfabetskim redom od *a* do *ž*; u II taj je vrlo nezgodni i u gramatičkoj literaturi sasvim neobični poredaj zamijenjen običnim redom, to jest vokali su odvojeni od konzonantâ, a ovi posljednji su grupirani na obični način. — Sasvim je prestilizirana glava *Prijeglas i prijevoj* (*alternacija*; § 116 do 119); jako je i skraćena (2 strane u II a 5 strana u I), ali što je kazano o alternacijama nije zato postalo jasnije i razumljivije za čitaoce koji nisu slavisti, jer M. ne tumači u čemu alternacije baš sastoje, niti razlikuje kvantitativne alternacije od kvalitativnih. Kad se htio upuštati u taj razgovor, trebao se je držati n. pr. Meillet-a, koji je u svojemu *Le Slave commun* (Pariz 1924) zbijeno, ali vrlo pregledno prikazao ovu tako važnu i komplikovanu pojavu — a možda bi bilo još bolje da se je poveo za Leskien-om koji u svojoj gramatici to ukratko spominje na jednoj jedinoj strani (koja je mnogo manja od M-ćevih!), „jer se ove promjene vokalâ mogu dovesti u nekakvu sistemu samo s pomoću kom-

parativne gramatike slavenskih jezika (str. 32)." — Sasvim se drukčije prikazuju u II uzroci promjene glasova: u I (§ 40) M. je nalazio da su im uzroci „nužda i naklonost" i da su promjene proizvedene od (fizíološke) nužde bez izuzetka, dok su one što ih provodi naklonost obično s izuzecima, ali mogu i one biti bez izuzetaka. Tomu je nejasnomu prikazivanju uzrokâ glasovnim promjenama prigovarao Jagić u svojoj recenziji (str. 276), pa je možda stoga M. u II (§ 37) to ovako promijenio: u promjenama glasova razlikujemo zakone, koji nemaju izuzetaka, i pravila, što ih imaju — ali što je uzrok „zakonu" a što „pravilu", toga ničim ne kaže, nego odmah daje nekoliko primjerâ za jedno i za drugo. Uopće cijela je stvar i ovdje jako skraćena: čemu je u I trebalo preko 4 strane, tomu je u II dosta ni puna jedna strana. Nego s takom kompromisnom formulom, kojom bi se spasli i zakoni bez izuzetaka i pravila s izuzecima, ne može se čovjek nikako saglasiti, pa bi bilo sigurno bolje da se M. nije upuštao, u knjizi kao što je njegova, u to vrlo zamršeno pitanje, kao što nije ni Leskien; inače kad se pitaju uzroci promjenama glasova, treba to isto pitati i za sve ostale promjene u jeziku. — Mnogo je bolje u II kazano što treba znati o „korijenima" (§ 317) i o „osnovama i nastavcima" (§ 318), premda se i tu ne može odobriti što je M. zadržao da su korijeni samo ili glagolski ili zamjenički (§ 317). Naročito pak smeta što u § 318[b] kaže (a čega u I nema) da je u riječima kao n. pr. *ruka* korijen i osnova *ruk-* a *-a* nastavak; a to smeta, jer je u II izostavljen § 133[b] gdje je vrlo lijepo iskazano da se „korijen", „osnova" i „nastavak" može tako shvatiti samo u „nižoj" gramatici, premda opet ne možemo dopustiti da M. na taj način svoje kapitalno djelo računa u „nižu" gramatiku.

Tačnije je u II i stanovište M-ćevo u shvaćanju akcenta: u I akcenat mu je bio „osobito isticanje samoglasnika jačijem dahom, negoli je nuždan za obične samoglase, koji se ne ističu" (§ 127); a razliku među oba silazna („jaka") akcenta i oba uzlazna („slaba") nalazi u tome da se oba prva „izgovaraju s većom snagom" negoli oba druga; zato (po I.) i razlika u izgovornoj snazi među prvim i drugim samoglasom u *rȉba — mêso* mnogo je veća negoli u *nòga — rúka*, gdje se može kazati da i drugi samoglas „ima nešto akcenta, ili drukčije govoreći: akcent u te dvije riječi obuhvaća oba sloga, i to prvi slog malo jače, drugi slog malo slabije". Tu dakle M. govori samo o jakosti glasa, i samo na većoj ili manjoj sili kojom se izgovaraju akcentovani slogovi osniva se razlika među silaznim i uzlaznim akcentom. Zato nas baš iznenađuje što M. tri strane dalje u § 130 govori: „Jaki dugi akcent upravo je spustan, t. j. glas ne stoji na istoj visini, nego se jednako spušta; a slabi dugi akcent upravo je uznosit, jer mu se glas jednako uznosi ili diže." Ta je definicija oba akcenta sasvim tačna, ali i sasvim drukčija od one prve; osim toga za kratke akcentovane slogove M. ništa ne kaže, ima li i kod njih kakva razlika u pogledu *visine* glasa. Bolje, iako ne sasvim tačno, sve je to kazano u II: u njemu (u § 127) M. već lijepo razlikuje dinamičku od muzikalne akcentuacije, pa je i to tačno da je u pojedinim jezicima akcentuacija samo pretežno ili jedna ili druga, ali ne ističe dosta jasno da je za (pretežno) muzikalnu akcentuaciju mjerodavno

razlikovanje „glasa", t. j. muzičkoga tona *u jednome istome slogu*, inače ne bi mogao reći da je i češka i talijanska akcentuacija muzikalna. Ne bi nadalje ni to mogao reći: „Naš književni jezik stoji najbliže talijanskomu, t. j. mi izgovaramo naše akcentovane vokale s većom snagom nego neakcentovane, ali i za ove ostaje dosta snage daha, te ih i izgovaramo posve jasno i s punim glasom"; inače ponavlja za razlikovanje oba akcenta ono što je u I kazao u § 127 (onoga što je tamo u § 130 rekao o dugim akcentima, u II nema!), samo što mjesto riječî „razlika u izgovornoj snazi" uzimlje (tačno) „interval", ali ostaje pri tome da kod *nòga, rúka* ima „nešto akcenta" i na drugome slogu, tako da u te dvije riječi „akcent obuhvata oba sloga, i to prvi slog malo jače, drugi malo slabije". S tako nejasnim shvaćanjem naše akcentuacije ja se ne mogu nikako složiti, ali neću još jednom ponavljati što sam već više putâ kazao, pa ću samo reći da je već g. 1853 bosanski franjevac M. Šunjić (on se je sam pisao *Šuñić*) sasvim tačno odredio karakter naše akcentuacije i razliku među oba naša akcenta. — U bolji je red M. doveo u II ono što kaže o kvantitetu (§ 120—126), ali je uglavnome ostao pri onome što je rekao u I o sekundarnom produživanju i skraćivanju vokalâ, pa zato nije ništa kazao zašto je u nas *brat*, *djed*, *miš* itd. s kratkim vokalom, a trebao je to reći kad je spomenuo koji su vokali u praslavensko doba bili dugi a koji kratki. — Trebalo je pak svakako da M. modernizira glavu o „fiziologiji glasova" (§ 20—34); on se još uvijek pozivlje na Novakovićev članak iz g. 1876; a da se je bar obazirao i na Broch-ovu fiziologiju slavenskih glasova, bio bi njegov prikaz stvari mnogo bolji. Uopće rekao bih da se je M. slabo obazirao na noviju gramatičku literaturu; tako se ne vidi da se je u čemugod okoristio n. pr. sintaktičkim člancima Musićevim u *Glasu* Srp. akademije CXXI, CXXIII i CXXVI, pa Stojanovićevim u *Južnoslov. filologu* II, III i VIII, te Belićevim u istom žurnalu VI.

To su samo neke važnije između vrlo mnogih promjena što su provedene u II, u kojemu mnogo ređe biva da je nešto dodano ili naprotiv ispušteno. Nova je u sintaksi kratka glava o uzvicima (§ 510), koji su u I naprosto zaboravljeni; inače su dodaci ponajviše samo kratki novi otsjeci, što su umetnuti u stare paragrafe, a kojima su dobrim dijelom dale povoda jezične osobine što je M. konstatovao u svojim novim izvorima. Neki pak dodaci popunjuju zbilja M-ćevo prikazivanje; tako je n. pr. dobra dopuna što je u § 130 kazano o čakavskom „trećem" a štokavskom „petom" akcentu koji, iako je dug i uzlazan, nije identičan s običnim dugim uzlaznim akcentom štokavskim; nov je i § 400 koji sadržava diobu sintakse i definiciju rečenice, što je zgodan uvod u sintaksu. Ne može se naprotiv odobriti što je M. iz nekih književničkih kozmopolitskih riječi apstrahirao neke nove „nastavke": *-is* zbog *bazis* i *sintaksis* (§ 340[b]); *-it* zbog *mitropolit*, *jezuit* itd. (§ 341[a]); *-m*, *-ma*, *-mat* zbog *telegram*, *dogma*, *paradigmat* (§ 348[b]) itd. Ali ja mislim da je možda najbolja nova tekovina što je na str. 614—631 dano „Kazalo rijèčî i stvárî", jer za ovaku knjigu taki je registar apsolutno potreban; nego na žalost to je „kazalo" dosta nepotpuno, naročito „kazalo stvari". — Najmanje je ispuštano; već je spomenuto da nije dobro što

nema više § -a 133[b], gdje se je u I tumačilo što je upravo „korijen" a što osnova; a nije dobro ni to što je izostavljen § 133 kojim se uvodi deklinacija, dok su sačuvani § 247—252 „Uopće o konjugaciji". Štošta je još izostavljano, n. pr. iz § 15 ona vrlo savjesna, ali sasvim izlišna tabla o tome koliko se putâ nalazi svaki glas u nekoliko rečenicâ što su u tu svrhu ispitane; sasvim su nestali §-i 48—50 o etimologiji prostoga naroda, što ipak nije bilo na odmet; M. u predgovoru kaže da je izostavio „dodatak stilistici" (u I na str. 688—699), u kojemu je bio kao mali *antibarbarus*, jer je to sad bolje i opširnije razrađeno u ńegovu *Jezičnom savjetniku*, ali uistinu dosta je toga ušlo u § 42 stilistike „Čistoća".

Pored svih tih razlika što su dovle spomenute među I i II i pored još većega broja sitnijih razlika koje se ovdje ne mogu napose navoditi, M-ćeva je gramatika u drugome izdanju ostala uglavnome onakva kakva je u prvome, to jest, opet kažem, ostala je najpotpunija i najbolja gramatika srpskohrvatskoga jezika. Ona je dakle potpunoma zaslužila da se o njoj u slavističkoj literaturi mnogo više govori negoli se je dosada činilo, jer, ako se ne varam, dosle je o njoj stručno progovorio samo Jagić u već spomenutoj recenziji u XXII. knjizi svoga *Archiv*-a, a i tu nije uzeo u obzir sintaksu što je njen najvažniji i najbolji dio. Kako je već kazano, M-ćeva (velika) gramatika zove se gramatikom srpskohrvatskoga „književnoga" jezika, ali to ona nije nego je gramatika samo jezika Vukova, Daničićeva i narodnih umotvorina izdanih od Vuka zajedno s njegovim rječnikom. To je njena jaka, a u isto doba njena slaba strana: to je njena jaka strana, jer je tako M. izabrao one izvore na kojima se zbilja osniva moderni srpskohrvatski književni jezik, a ograničivši se na njih, mogao je u primjernoj potpunosti iznijeti sve, pa i najsitnije jezične pojave što se u njima mogu konstatovati. Ali ta ograničenost u izboru materijala u isto je doba i slaba strana M-ćeve gramatike, jer ona ne obuhvaća cijeli opseg srpskohrvatskoga književnoga jezika, niti je u tome pogledu, kako smo vidjeli, mnogo pomoglo što je u II uzeto još nekoliko pisaca. Nego to je donekle samo formalno pitanje: M. sasvim jasno kaže što on shvaća kao „književni jezik", a mi treba da priznamo da je taj njegov književni jezik ne samo pravi i solidni temelj na kojemu se dalje razvija općeniti književni jezik, nego još uvijek i uzor koji, više ili manje, lebdi pred očima svakomu književniku i uopće svakomu obrazovanom čovjeku koji nastoji da dobro piše svojim jezikom.

Nego, premda M. toga u predgovoru ne kaže, on ipak ide, iako u malom opsegu, preko tih uskih granica. Prije svega se (već u I) katkada obazire na način kako pišu moderni pisci („gdjekoji pisci", „neki pisci", „mnogi pisci" itd.), ali samo zato da ispravlja neke stvari što se protive njegovu „književnomu" jeziku i koje se uistinu ponajviše ne mogu odobriti, n. pr. kada ko od prezimena kao *Rački* pravi posesivni adjektiv *Račkov* (§ 368[a]), ili za glagole preuzete iz njemačkoga jezika pravi infinitive na *-isati* mjesto na *-irati* (§ 388[b]); ali koji put ide predaleko, n. pr. kad drži da je pogreška što neki pisci imaju oblik gen. pl. *mȁjākā* od *mâjka* (§ 173[b]), koji se oblik n. pr. u Dubrovniku doista go-

vori; ili kad kaže (u II) da je „rđavo" što mnogi pisci n. pr. od *astronomija* prave pridjev *astronomski* (§ 369[e]), jer takih oblika ima nekoliko putâ čak Daničić, a u književnom su jeziku sasvim obični. Osim toga M. se katkada pozivlje na sebe samoga kao svjedoka za oblike i pojave za koje nije mogao naći potvrde u svojim izvorima; navešću samo par primjerâ: „Tako je i *bi li ste*... za što nema potvrde, ali se govori (§ 315[f])"; „...od *Nòvâ Gràdiška* je *novogràdiškî* (znam pouzdano da se tako govori)" (§ 369[h]); „znam dobro da se govori *zebu me noge* pored *zebu mi noge* (§ 544[d])"; a tako se ima shvatiti i kad M. za nešto kaže da „se govori", n. pr. „Prema *sȓdit* govori se pravilno *sȓditôst* (nema Vuk)" (§ 352[j]). U tim događajima M. dakle iz svojega iskustva kaže da *zna* kako se nešto govori, ali mnogo češće priznaje da ne zna sigurno kako se baš govori. Ja sam našao preko 80 mjesta gdje M. za nešto kaže „mislim", ili „držim", ili „biće" da je tako, ili upravo „ne znam" kako je, pa bi u prvi mah neko mogao u čudu sebe zapitati: kako to da čovjek koji kodificira jezična pravila tako je često nesiguran kako treba da se nešto kaže? Ali tomu nije M. ništa kriv: on se je rodio u kraju gdje se govori vrlo lijepo štokavski, a baš ova njegova gramatika divno kaže koliko je on savjesno i s kolikim uspjehom i proučio svoj materinski jezik, pa ako on ipak tako često neće da odlučno presiječe kako u nekom konkretnom slučaju treba nešto reći, to samo pokazuje da M. neće da postavi kao pravilo ono kako on govori, ili kako bi on rekao, ako nije čvrsto uvjeren da narod zbilja tako govori; a s druge strane ta njegova nesigurnost dokazuje da ima zbilja još podosta, ponajviše uistinu sitnijih stvari o kojima je teško kazati što je „pravilno" a što nije. I za tu stranu M-ćeva izlaganja daću samo par primjerâ: „Drukčiji je akcenat u *dȍgûsta*, *nȁkrîvo* itd.... a inače bi se valjada reklo *dȍ gûsta mlijeka*, *nà krîvô mjesto*" (§ 230) — a treba znati da M. ima sasvim pravilnu akcentuaciju i da vrlo fino razabire akcente; ili: „Na pismu ostaje *odšaliti* ...ali se (po svoj prilici) govori *otšaliti*" (§ 78[a]); „imperfekt *tr'ah*... glasi po svoj prilici i *trah* (§ 81[c])"; ili: „Držim, da bi pravilnije bilo uzeti u tim primjerima neodređeni lik" (§ 461[c]). Ne bi bio uzaludan trud kad bi se sabrala ta mjesta gdje je M. nesiguran, pa da bi se pogledalo kako u tim događajima dobri štokavci govore a dobri pisci pišu.

Kakav je M. savjestan radnik nema sumnje da je on iz svojih izvora iznio sve što treba, pa mu je sigurno malo što izmaklo, kao što jest u § 466[a] gdje kaže da i Vuk ima katkada ličnu zamjenicu gdje ne bi trebala, pa tomu u II dodaje „u Daničića mislim da takih primjera nema", ili u § 467[e] (čega u I uopće nema) kad govori: „U Vukovu jeziku mislim, da se ovakova poraba... ne nalazi." Očevidno na te stvari M. nije pazio kada je prikupljao materijal iz Vukova i Daničićeva jezika, pa zato nije ni mogao sigurno reći kako je kod njih u tome pogledu. Ali takovi su slučajevi rijetki gdje je M. uzeo nešto premalo iz svojih izvora — naprotiv ja bih rekao da je vrlo često uzimao previše. Previše je već to što savjesno navodi i štamparske pogreške, n. pr. akuzativ *lijepu Jane* (mjesto *Janu*) u narodnoj pjesni (§ 164), vokativ *poljana* u Daničića (§ 168[e]), dativ *vami* u Vuka (§ 193[c]) itd., — take stvari nisu

trebale. Ali po mojemu mišljenju nije bilo potrebno iznositi ni mnoge druge stvari koje nisu štamparske pogreške; tako ja ne bih u gramatici sadašnjega književnoga jezika govorio o onim Vukovim jezičnim osobinama koje se nalaze samo u njegovim najstarijim djelima, pa ih se on docnije odrekao te nisu uopće ostale u književnom jeziku; tako je na pr. Vukovo pisanje *-ijo* mjesto *-io* (*vidijo, Bijograd;* § 36[b]) ili završetak *-ama* kod imenica srednjega roda (§ 160[d]). To su stvari što mnogo bolje pristaju u monografiju o Vukovu jeziku, a od M-ća bih ja volio da jače razlikuje među starijim i poznijim Vukovim djelima i uopće prema sadržaju njegovih djela, pa bi u tome posljednjemu slučaju sigurno izašlo da Vuk nije na isti način n. pr. pisao familijarna pisma i prevodio *Novi Zavjet;* s čega ja ne bih nikako rekao da Vuk u Novom Zavjetu ima onaj veliki broj aorista i imperfektâ zato što se je u tome povodio za crkvenoslavenskim tekstom (§ 584[a]), nego je Vuk svojim finim jezičnim osjećanjem razumio da ti gotovo bih rekao aristokratski oblici vrlo dobro pristaju za svečanu knjigu kakva je Sveto Pismo. Koliko je tako razlikovanje važno, pokazao je Musić u svojemu spomenutom radu, u kojemu razlikuje, te zato i napose prikazuje, tri stila — stil narodne pjesme, Svetoga Pisma i narodne pripovijetke.

Nego, ako se ipak može opravdati što je M. uzimao sve što ima u jeziku Vuka i Daničića koji su osnovali naš sadašnji književni jezik, ne može se nikako odobriti što je on to isto činio i s narodnim umotvorinama izdanim od Vuka i s njegovim rječnikom, jer narodni govor nije nikako isto što i književni jezik, pa premda M., naravski, vrlo dobro zna da je Vuk dotjerivao, t. j. ispravljao jezik u narodnim umotvorinama što je on izdavao (v. § 249[e]), to ipak ni jedan naš književnik ne piše, a ni jedan obrazovani čovjek ne govori, onako kako stoji u narodnim umotvorinama izdanim od Vuka, a nisu tako pisali ni govorili ni Vuk a ni Daničić. Pa drukčije nije moglo ni da bude, jer je svaki književni jezik rezultat kompromisa i prilagođivanja koji dovodi do toga da narod (to jest njegova neobrazovana masa) nigdje ne govori baš tako kao što obrazovani ljudi govore i pišu. Zato moram kazati da M. nije dobro učinio što je u gramatiku književnoga jezika unio i sve one osobine narodnih umotvorina koje nisu preuzete u književni jezik (ni Vukov i Daničićev), koje su dakle prave dijalekatske forme, što zato i spadaju samo u dijalektologiju; naročito ne mogu odobriti što je M. u fonetici u vrlo obilnoj mjeri upotrijebio Vukov rječnik vadeći iz njega svakojake oblike koje u književnom jeziku niko ne upotrebljava. Dijalekatske je forme M. smio uzimati samo ako bi mu trebale da bolje protumači ili jače utvrdi neku pojavu književnoga jezika, ali ne vidim da mu je to gdje trebalo. A onda nema apsolutno nikakva razloga da se uvlači u gramatiku književnoga jezika samo onaj vrlo mali dio štokavskih dijalekatskih oblika (o drugim dijalektima i ne govorim) koje se slučajno nalaze u narodnim umotvorinama izdanim od Vuka i u njegovu rječniku. Evo i za to nekoliko primjera! Za *i* mjesto *u* u tuđicama navodi M. i *falinga* (Fehlung), *pinjal* (pugnale, § 54); uz književno *zaova* ima i dijal. *zava* (§ 56[a]); za *o* od tuđeg *a* navodi i *šiljbok* (Schildwache, § 59[b]), koje malo dalje (§ 67[a]) služi i kao primjer za *k* iz njemač-

koga *ch;* lokativ *po očiju* (§ 161[a]) arhaizam je kojega u književnom jeziku nikako nema, a tako nema ni neologizma *ramo* za *rame* (§ 161[c]) itd. Kako daleko ide M-ćevo poštovanje narodnoga jezika, vidimo odatle što je u II dodao u § 473[b] napomenu da u petoj knjizi Vukovih narodnih pjesama (koju inače nije uzeo među svoje izvore) ima jedan primjer gdje se nalazi dual muške imenice bez broja *dva* ili *oba* (*moja mila strica*); M. dabome vrlo dobro zna, pa i to kaže, da se tako nije nikada govorilo, pa što nam treba ta gruba pogreška?

Inače, to valja priznati, M. ne prima slijepo sve ni od Vuka i Daničića, i ne govoreći o onim osobinama što su ih obojica u zrelijim godinama ostavili (više Vuk a manje Daničić koji je prihvatio već gotovi jezik Vukov). Pa valja reći istinu, baš u tome što nalazi da u Vuka nije dobro ili da je upravo pogreška, M. kaže koliko je u njega utančano jezično osjećanje. Manje u tome pogledu znače neki neobični oblici i akcenti u Vukovu rječniku (v. § 262, 265[c], 269[d], 302[a], 303[c], 311[e], 311[f], 319[f], 322[a], 471[c]), ali je M. konstatovao i u jeziku Vukovu oblikâ i izričajâ što nisu dobri: vokativ *Va a Svetost* (§ 171[d]), *gospođa Dimić* (§ 188[b]), particip pasivni *-nešen* mjesto *-nesen* (§ 256[b]), germanizme *u starim srpsko- i ruskoslavenskim knjigama* (§ 373[d]) i *dobar stojati* za *jamčiti* (Stilist. 50), *vi ste* (govori gospođici) *drukčija i ljepša* (§ 425[a]), *kletve blizu* mjesto *blizu kletve* (§ 439[a]), nekoliko primjerâ gdje određeni pridjev nije pravilan (§ 461[c]) i gdje ne treba lična zamjenica (§ 466[a]) ni posesivna zamjenica (§ 468[b]), pa dva predloga pred jednom imenicom (§ 490[b]), a naročito je čudno što je Vuk uzeo katkada futur u relativnoj hipotetičkoj rečenici, n. pr. *što ćete god činiti, gledajte* . . . (§ 609[f]); a i to je istina da je Vuk u nekim pojedinim slučajevima u Novome Zavjetu zadržao nešto kako je u crkvenoslavenskom a što ne odgovara duhu našega jezika (v. § 456[c], 511[f], 513[b], 515[a], 566[f], 623[e], 626[b]). Interesantno je da od svega toga zbog čega M. prigovara Vuku u Daničića nema ni jednog primjera! Naprotiv, Daničiću — tomu strogomu gramatičaru koji je dobro mjerio svaku riječ prije nego bi je napisao, — M. gotovo ništa ne prigovara: jedina je prava pogreška kod njega što uzimlje da je u pasivnom participu na *-ut* osnovno *u* kratko, dok ga svi štokavci izgovaraju dugo (§ 281[a]); a ima M. i u tome pravo da je pretjerana gramatička pravilnost što Daničić od biblijskih imena *Melha* i *Reveka* gradi pridjeve *Melšin* i *Revečin* (§ 364[h]). Ali s druge strane ne bi opet ni on trebao da Daničićevo *muhamedanski* istiskuje svojim gramatički pravilnijim *muhamedovski* (§ 362[c]), — a kud ćemo tada sa *Dalmatinac, Srbijanac, Špartanac* itd.? hoćemo li i njih pretvoriti u *Dalmačanin, Srbijanin, Šparćanin,* kao što su već mnogi pretvorili *Amerikance* u *Američane, Afrikance* u *Afričane*? Što pak M. tvrdi da je „manje dobro" što Daničić jednom piše: „u jednom je pismu potvrdio hrisovulju svojega oca", to jest uzeo perfekt mjesto prezenta navodeći nešto iz sačuvanog spomenika, mislim da nije opravdano, jer tu Daničić priča što je bilo a uzeo perfekt perf. glagola mjesto aorista; inače ne razumijem zašto bi bilo dobro reći tako kad bi to pismo bilo propalo (§ 570[b]).

Interesantno je vidjeti kako M. postupa kada se njegovi glavni izvori među sobom ne slažu. Vrlo rijetko M. je mogao konstatovati

da u Vuka i Daničića ima nešto čega nema u (Vukovim) narodnim umotvorinama: nema veze *budući da* koja je u obojice pisaca i uopće u svih književnika vrlo običnq (§ 503), a nema „u dobrom narodnom govoru" ni uporaba instrumentala u kauzalnom značenju (§ 566[g]). Češće naprotiv biva da se ne slažu dobro Vuk i Daničić: kod tuđica s konzonantskom grupom na kraju Vuk ostavlja tu grupu kakva je (*talent* itd.) a Daničić je rastavlja „pomičnim" *a* (*talenat* itd., § 141[a]), pa je tako i u gen. pl. (*talentâ-talenata* itd., § 147[b]); u dat. sing. Vuk ima samo 1 put *-omu* a Daničić često (§ 216), a u lok. sing. Vuk voli završetak *-emu* a Daničić *-em* (§ 218[f]); mjesto 1. plur. imperativa Vuk uzimlje redovno (a narodne umotvorine ponajviše) vezu *da* s prezentom (*da rečemo* mjesto *recimo*), dok Daničić vrlo često upotrebljava prosti oblik imperativa (§ 251[a]); kod glagolâ na *-ati* Vuk i narodne umotvorine imaju često pasivni particip na *-at*, Daničić samo 1 put (§ 299[a]); kod Vuka ostaju tuđi glagoli na *-irati* a u Daničića se svršavaju na *-ovati* (§ 388[b]); prošli gerundij se u Vuka redovno svršava na *-vši* a u Daničića vrlo često na *-v*, ali samo kad mu je subjekt muškoga roda i u sing. (§ 249[b]), a i prošli i sadašnji gerundij mogu u Vuka imati drukčiji subjekt negoli ga ima glavna rečenica (§ 628[a]). To su, po M-ću, glavne razlike u jeziku među Vukom i Daničićem, ali v. još § 211, 227[b], 250[a], 309[e], 483[a], 493[g], 518[b]. U svim tim događajima Daničić zastupa strožiji, konzervativniji gramatički smjer, samo ne u § 211, gdje mu se je, prema bačvanskom govoru, par puta potkrao neodređeni oblik superlativa (*čovjek najpoštenija srca*). Obično M. ne presuđuje treba li da se uzme kako je u jednoga ili kako je u drugoga, ili može li biti i ovako i onako; samo za prošli gerundij na *-v* ne daje pravo Daničiću, a odlučno pristaje uz Vuka da gerundij može imati subjekt drukčiji od glavne rečenice, štaviše, da to još jače potkrijepi, pozivlje se — sasvim protiv svog principa — na dalmatinske i slavonske pisce XVIII. vijeka. Inače M. u praksi u gdječemu ide za Vukom: voli oblike kao *patent*, pasivne participe na *-at*, glagole na *-irati*.

Na temelju ovih izvora, koji su savjesno iscrpeni, M. je izradio sasvim novu gramatiku srpskohrvatskoga jezika, mislim novu utoliko što nije jednostavno preuzeo ono što su drugi gramatičari prije njega sabrali i obradili, nego je na temelju svog, bez prispodobe bogatijeg materijala mogao mnogo više detaljirano prikazati osobine našega jezika, za mnoge od kojih može se upravo reći da ih je on prvi tek konstatovao; naročito pak treba istaknuti da je njegova sintaksa prva u kojoj je dosta potpuno obrađen cijeli sintaktički materijal, tako da je ona i najvredniji dio cijele knjige. Naravski, ne može se ovdje iznositi sve što je u M-ćevoj gramatici potpunije ili novo prema starijim knjigama ove ruke — može se reći samo ovo: što god je u M-ća rečeno u kojem paragrafu, to je sve potpunije a vrlo su mnoge stvari sasvim nove; primjera radi spominjem da za ono što je M. kazao o vok. sing. imenica na *-a* na gotovo pune 4 strane (§ 168—171), Leskien-u i Novakoviću dosta je pô strane! a ko je prije M-ća (v. § 213—214) opazio da Vuk, Daničić i narodne umotvorine ne upotrebljavaju bez razlike sufikse *-ga* i *-g*? M. je dakle dao mnogo bogatiji i mnogo detaljnije razrađen ma-

terijal, pa kako je i fonetske i morfološke pojave gotovo uvijek i sasvim tačno tumačio, to njegova gramatika znači zbilja veliki napredak.

M. je svoju gramatiku razdijelio na ona 4 dijela na koje je dijeli Miklošić, samo što je, ne razumijem zašto, metnuo „tvorbu riječî" (Miklošićevu „Stammbildungslehre") na treće mjesto: prema načelu da se u gramatici ide od najprostijih jezičnih elemenata (od glasova) do najsloženijih (do rečenica), tvorba riječi ide svakako pred oblike. U II je pak u fonetici ispravljena ona grdna pogreška o kojoj je bilo već govora (v. str. 580), ali je zato u nauci o oblicima napravljena u II nova pogreška što je ispušten uvod (v. str. 583). Ne može se pak nikako odobriti, što je i u II ostala ona vrlo nezgodna grupacija imenica: odvojene su imenice srednjega roda od muških, a zajedno su uzete sve ženske imenice, — i one na *-a* i one na *-i*; ko dijeli one prve dvije kategorije mora svakako i ove druge, jer su srednje imenice mnogo bliže muškima negoli su osnove na *-a* onima na *-i*. Na čelu konjugacije stoji doista glava „Uopće o konjugaciji" (§ 247—252, u II je nešto skraćena), ali se u njoj premalo govori baš o onome što bi u nju najviše spadalo: kako se grade glagolski oblici i od koje osnove. Same glagole M. dijeli na onih 6 Miklošićevih vrsta a svaku vrstu na njegove razrede, pa bi bilo dobro da se i to pregledno prikaže u toj uvodnoj glavi. Ja mislim da je ovaka dioba glagolâ, bar za više praktičnu gramatiku kojeg slavenskog jezika, svakako mnogo praktičnija negoli ikoja druga već stoga što u svim modernim jezicima za glagole se uzimlje kao osnovni oblik infinitiv (s čega se i u rječnicima glagoli nalaze pod tim oblikom). Tvorba je riječî sasvim praktični udešena: za imenice sastavljen je popis „nastavaka" u alfabetskom redu, pri čemu M. odvaja kao samostalan „nastavak" sve ono što se otprilike može odijeliti od korijena, pa tako kod njega se nalaze kao samostalni nastavci *-in(a)c*, *-jurina*, *-onica*, *-otina* itd. Svakako je M. oživio taj monotoni popis kažući za svaki nastavak, dokle se može, ukoliko on modificira smisao osnovne riječi. Vrlo je dobro što je kazano o složenim imenicama i pridjevima (§ 373—381); ali kad je toliko mnogo rečeno o tvorbi imenica, pridjevâ i glagolâ, zašto nije bar nešto malo kazano o tvorbi zamjenica, pa i predlogâ i veznikâ? U svakoj je gramatici najteže dobro udesiti sintaksu, s čega i vidimo da se najviše u tome pogledu gramatičari razilaze. Na žalost M. se je u jednoj vrlo važnoj stvari poveo opet za Miklošićem koji u sintaksi, to jest u nauku o rečenicama, sasvim ignorira rečenicu kao takovu, pa mu se zato cijela sintaksa sastoji od dva dijela: *a*) Bedeutung der Wortklassen; *b*) Bedeutung der Wortformen. Tako je otprilike i u M-ća: prema *a*) stoji „Sintaksa dijelova govora (§ 451—515)" a prema *b*) „Sintaksa padeža (§ 516—569)" i „Sintaksa glagolskih oblika (§ 570 do 630)". Istina, pred tim dijelovima ima u M-ća i odio „Rečenica (§ 400 do 515)", ali tu nema ono što za rečenicu najviše trebamo, to jest kako se grade razne vrste rečenica i kako se od njih sastavljaju rečenični sklopovi (periode). Tako n. pr., ako hoćemo da u M-ćevoj gramatici nađemo kako se u srpskohrvatskom jeziku izražava namjera, ili kako se sastavlja hipotetička perioda, treba da to tražimo na raznim mjestima. A ne mislim da je dobro ni to što se je M. pak u „sintaksi padeža" poveo

za Daničićevom *Sintaksom* (od g. 1858), pa je uzeo zajedno za svaki padež sve slučajeve gdje on može u rečenici da bude ili sam ili zajedno s ma kojim predlogom; bolje bi bilo odvojiti padeže bez predloga od padežâ s predlogom, a ove posljednje razvrstati po raznim predlozima a ne po raznim padežima, jer veza *za kuću* ima mnogo više sintaktičke i logičke srodnosti s vezom *za kućom* negoli prva s vezom *ubiti koga* a druga s vezom *ubiti nožem*. U sintaksi padežâ M. se je uopće često u izlaganju držao i reda Daničićeva, a osobito upada uoči što on primjere iz Vuka i narodnih umotvorina uzimlje redovno iz Daničićeve knjige, koju naravski citira, ali ne kaže za pojedine primjere koji je Vukov a koji iz narodne pjesme ili pripovijetke, premda Daničić za svaki primjer to kaže a inače i sam M. to čini, i premda bi čitaocu M-ćeve knjige bilo milo znati odakle je koji primjer uzet. Preveć je sumarno obrađen pasiv: već je u § 316 o njegovim oblicima vrlo malo kazano, a i ono što je rečeno u sintaksi u § 474 o prostim pasivnim oblicima a u § 615—617 o složenim, ne pokazuje jasno što koji oblik uprav znači. Osobito smeta što M. ne pravi razlike među složenim oblicima od imperfektivnih i od perfektivnih glagola; on n. pr. uzimlje usporedo *čuvan sam* i *sačuvan sam*, *bivam čuvan* i *bivam sačuvan*, kao da je to jedna ista stvar, a ja mislim da nije — po mojemu osjećanju *čuvan sam* je prezent a *sačuvan sam* je perfekt, *bivam čuvan* je imperfektivni prezent a *bivam sačuvan* perfektivni. Jako se čudim pak što M. nije ni riječju spomenuo da su ti složeni pasivni oblici s pomoćnim glagolom *bivati* nešto vrlo neobično, premda on ima u § 316 ne samo *bivam čuvan* i *sačuvan* nego i *bivao sam sačuvan* i *biva'h sačuvan*, pa i *bivao bih sačuvan*. U *Rječniku* Jugoslavenske akademije Daničić nema ni jednog primjera za taku upotrebu glagola *bivati*, a i M. u § 615[b] navodi samo 3 primjera — dva iz Vukova Novoga Zavjeta a jedan iz Daničićeva Staroga Zavjeta; Vuk se je i ovdje valjada poveo za crkvenoslavenskim tekstom, gdje je na oba mjesta glagol **БЫВАТИ**, ali gdje Daničić piše *bivam oskvrnjen* (Ezek. 22, 26), tu crkvenoslav. i latinski tekst imaju imperfekt a u grčkome je pluskvamperfekt, pa bih zato ja rekao — kad se pročita cijela rečenica — da je Daničić tako napisao u značenju *oskvrnim se*, dakle u značenju perf. prezenta za radnju što se ponavlja. Svakako ta 3 primjera nisu dosta da bi se pasivni oblici složeni s *bivati* mogli uzeti u normalni paradigam pasivne konjugacije.

Za gramatikom ide kratka „stilistika" — ima je sada svega 27 strana (u I je bila, i bez „Dodatka" [v. str. 583], nešto opsežnija); zato je i sam M. zove „nacrtom stilistike". Stvar upravo ne spada u gramatiku, ali sadržava zgodnih napomena o načinu kako treba ne samo gramatički nego i stilski korektno pisati, pa može dobro poslužiti svakomu koji uzme u ruke M-ćevu gramatiku s ozbiljnom namjerom da iz nje što uči i nauči — a naučiti može vrlo mnogo. Napokon poslije stilistike ima popis upotrijebljenih izvora, koji spominjem samo zato da svratim pažnju na okolnost, na koju se malo ko obazire, — da je za Vukov Novi Zavjet, što je u jezičnom pogledu njegovo najvažnije djelo, definitivno izdanje ono drugo od g. 1857 a ne prvo od g. 1847 (v. *Даничићев Зборник* 218).

Knjiga koja je tako bogata novim materijalom i novim mislima, kao što je M-ćeva gramatika, upravo zahtijeva da se i u detalju pogleda može li se što dodati k onomu što M. govori, ili o nečemu iskazati drukčije mišljenje od njegova. Ja ću to sada da učinim, pa ću redom iznijeti nekoliko napomena, za koje se nadam da neće biti na odmet a da će, bar djelomice, moći biti na korist za novo izdanje same knjige. U pristupu u glavi „Hrvatski ili srpski jezik prema drugim srodnim jezicima" M. daje iz glasova i oblikâ neke karakteristične crte našega jezika, među koje broji i završetak na *-i* u instr. sing. osnovâ na *-i* (*kosti*) i imperfekt kao *pecijah, strizijah* glagolâ vrste I, 4 (§ 3); to je tačno, ali ne mogu pristati da je prvi oblik još stariji od XIV. vijeka a da za drugu formaciju (sa sibilantom) nema potvrde u najstarijim spomenicima; po Daničićevoj *Istoriji oblika* 41 najstariji bi oblik za taki instr. sing. bio *помоки* (Miklošić, *Mon. serb.* 47) iz g. 1267/68, ali to je Miklošić uzeo iz nekritičkog izdanja, a uistinu tu stoji мѫстиѭ (Stojanović, *Старе срп. повеље* 29); u nekritičkom je izdanju i drugi po redu primjer iz g. 1293—1302, tako da je najstariji primjer u kritičkom izdanju *милоти* iz g. 1385 (Miklošić 202, Stojanović 109), ali to je i jedini do XVI. vijeka! A što se tiče oblikâ kao *pecijah*, to stoji da su oni, istina sa završetkom *-ěh* (*pecijeh—pecih*), najstariji što imamo za glagole vrste I, 4. Svakako je pak trebalo među glavne karakteristike uzeti i to da je srpskohrvatski jedini slavenski jezik u kojemu prezenat perf. glagola u glavnoj rečenici ne može imati futursko značenje. U drugoj glavi pristupa „Književni jezik hrvatski ili srpski" M. misli da to što Dubrovčani, Bokelji i Crnogorci izgovaraju glas *h* ne bi navelo Vuka da ga uvede u književni jezik (§ 10^a), — samo to ne bi, ali najviše to jest (v. u Stojanovića *B. Караџић* 442 i d.).

Prelazeći na glasove, u prvoj glavi „Uopće o glasovima" imam da opazim da u književnom jeziku imamo 35 raznih glasova (brojeći naše konzonantsko *j* kao zaseban glas prema vokalnome *i*) a ne samo onih 30 za koje imamo i 30 slova u našemu alfabetu. U I (§ 13) M. je brojio kao 31-vi glas zvučnu dentalnu afrikatu *ʒ* (prema mukloj *c*) koja se čuje kada poslije završnoga *c* neposredno slijedi enklitika što se počinje sa zvučnim konzonantom, dakle u prilikama kao *otac bi, lovac ga*, gdje dakle muklo *c* pred zvučnim *b, g* biva samo sobom zvučnim. Toga u II (§ 12^b) više nema, već se samo kaže da se taj glas čuje u nekim dijalektima; ali se čuje u prilikama navedenim od M-ća i u književnom jeziku, naročito kad se nešto brže govori. Osim toga imamo dva alveolarna spiranta *ś* i *ź* (koje M. navodi samo kao dijalekatske glasove) i dva velarna nazala *ŋ* i *ń*. Alveolarne spirante imamo svuda gdje pišemo *šć—žđ* a uistinu uvijek izgovaramo *ść—źđ*, n. pr. *lišće, kršćanin, grožđe, prigvožđen;* ta se oba glasa čuju i gdje pred *ć—đ* pišemo bez promjene predloge *s, iz*, n. pr. *s Cirilom, iz Đakova* u pismu a *śćirilom, iźđakova* u izgovoru. Velarne pak nazale izgovaramo pred velarnim eksplozivnim glasovima *k—g*, na pr. *Janko, tanko, Vinga*, dijal. *spenga* — sve sa *ŋ* < *n*; *pańkati, mańkati, mańka* (gen. sing. od *mańak*), dijal. *mańgura* — sve sa *ń* < *ń*. Razlika među *ŋ* i *ń* je malena, ali ipak se osjeća kada se n. pr. izgovara jedno za drugim nom. *mańak* i gen. *mańka* — za oba

se glasa zatvor pravi na tvrdom nepcu, oba su dakle palatalna, ali *ń* je prepalatalan a *ǹ* postpalatalan. Svih tih pet glasova nastaje dakle po fiziološkoj sili, i svak ih izgovara a da se i ne sjeti, pa dabome ne može biti govora o tome da bi se za književni jezik uvodili kakvi novi znakovi za njih; naprotiv novi znakovi trebaju za one dijalekte gdje neki od tih glasova mogu biti i bez fiziološke sile, n. pr. ʒ u *zora* po dubrovačkom izgovoru, ili *ś*, *ź* u hercegovačkom *śekira*, *iźesti* mjesto *sjekira* —*izjesti*. — U drugoj glavi „Pismo latinsko i ćirilovsko" imam da dopunim dvije stvari: grupa *nj* (sa 2 odjelita glasa, dakle ne palatalno *ń*) nije nepoznata knjiž. jeziku (§ 15[c]): imamo je u nekim riječima pozajmljenim iz lat. jezika kakve su n. pr. *konjugacija*, *konjunkcija;* a za vokalno r pred vokalom ili za njim piše se u novije vrijeme ne samo *p̈* sa 2 tačke (§ 16) nego i *p̣* s jednom tačkom, pa se, kao i u latinici, *p* i apostrofom dijeli od susjednoga vokala. — U trećoj glavi „Glasovi u starom našem jeziku" u § 18, gdje M. govori da se je „staro ѣ izgovaralo kao dugo zatvoreno *e*", nije smjela izostati napomena da se sada sve više misli da se je praslavensko *ě* izgovaralo kao diftong *i͡e*, tako da onda izlazi da se je i naš jekavski izgovor (kao u ruskom, poljskom i češkom) *direktno* razvio iz toga praslav. glasa.

Već sam na str. 582 kazao da glava „Fiziologija naših glasova" uopće ne zadovoljava sasvim, a ovdje ću spomenuti neke pojedine stvari. Nije dovoljno istaknuto za vokale *o* i *u* (§ 21[b]) da su oni, prema *a*, *e*, *i*, zaobljeni. A nije dobro iskazana ni artikulacija glasova *l* i *r* (§ 23[b]): kod *l* vrh od jezika ne prione uz tvrdo nepce (uz tvrdo nepce prione hrbat od jezika kod palatalnoga *l*) nego prione uza zube, a za naše *r* treba svakako istaknuti da mu je glavna karakteristika jasno titranje vrha od jezika. Da pak ima neka razlika među *k*, *g* pred *a*, *o*, *u* (a trebalo bi dodati i na kraju riječi i pred konzonantima) i pred *e*, *i* (§ 25), to stoji, ali razlika nije tolika da bi se moglo reći da su *k*, *g* velari samo u prvome slučaju a da su u drugome „palatali", — najviše se može reći da su *k*, *g* pred *e*, *i* nešto palatalizovani, t. j. da im je zatvor bliže tvrdomu nepcu. Inače, bar po mojemu izgovoru, i drugi se konzonanti pred *e*, *i* nešto „mekše", t. j. nešto palatalnije izgovaraju. Neće naprotiv biti tačno da se *š*, *ž* tvore na istome mjestu na kojemu *t*, *d* (§ 27[a]): kod *t*, *d* zatvor se pravi uza zube a za *š*, *ž* tjesnac nastaje uz tvrdo nepce. Nikako pak ne mogu pristati uz M-ćevu definiciju glasova *l'*, *ń*: po njemu oni su složeni od *l*, *n* i *j*, te kod njih „organi stoje u položaju, koji je nuždan za oba glasa (§ 28)"; uistinu oni su isto tako prosti glasovi kao i *l*, *n*, ali su palatalni, t. j. zatvor se pravi na tvrdom nepcu, i to hrbatom od jezika a ne vrhom. U „složene" glasove broji M. i *ć*, *đ* po čakavskom izgovoru, koji nastaju kada se *tj*, *dj* „izgovore u jedan tren bez ikakva prekida" (§ 28[b]), dok su oni upravo palatalni *t*, *d* s dorzalnom (a ne koronalnom) artikulacijom jezika. Što je kazano od § 33[c] do 34 o rastavljanju riječi na slogove, to uprav ide u ortografiju, jer M. više gleda kako bi se u pismu imali slogovi rastavljati negoli kako se slogovi zbilja dijele u živome govoru, a s ortografskim pitanjima neću da se bavim. Zato ću i u pogledu same glave „Pravopis", koju je M. vrlo pametno stegao na $1^1/_2$stranu, samo konstatovati da se M. u svojoj knjizi ne drži

najnovije izjednačene srpskohrvatske školske ortografije, kako ju je udesila komisija kojoj je on sam bio pretsjednikom; osobito treba žaliti što sada ne pristaje (§ 35) da se futur piše i u latinici kao u ćirilici (*čuvaću* a ne *čuvat ću*), a nije ni prihvatio da se neakcentovana dužina bilježi običnim znakom dužine a ne istim znakom kao i dužina pod silaznim akcentom (*čûvām* a ne *čûvâm* kako on piše).

I glava „o promjenama glasova uopće (§ 37—41)" ne daje povoda opaskama, osim onoga što je već kazano na str. 581 o glasovnim „zakonima" i „pravilima". Naprotiv vrlo opsežan odio „Pregled glasova pojedince" daje dosta često razloga da se iskaže mišljenje drukčije od M-ćeva. U prvoj glavi „Vokali" ne mislim da se može postaviti kao zakon da se tuđe *ar* među konzonantima mijenja najprije u *or* a onda tek u *ra* (§ 42[a]); sigurno je, bar djelomice, naše *ra* postalo direktno od tuđega *ar*: *raka, Mratin* nisu sigurno k nama došli preko *orka, Mortin*, pa zašto ne bi isto bilo i sa *Rab, Skradin, Labin?* I M. naravski vrlo dobro zna za „zakon" o zamjenjivanju poluglasâ punim *a* (§ 43[a]), ali opet dolazi i on do toga da je često poluglas sačuvan da ne bi nastala konzonantska grupa teška za izgovor (§ 43[b]). Nego nije dobro što on neke take slučajeve, gdje se je poluglas sačuvao protiv pravila, hoće da tumači svojom promjenljivom diobom slogova: tako je n. pr. od *stьklo* postalo *staklo* kad se dijeli *stьk-lo* (zatvoren slog!), a postaje *s(c)klo* kada se dijeli *stь-klo* (otvoren slog!). M. spominje da naše *a* može biti i gdje u praslav. nema poluglasa (§ 44[a] i 44[b]), ali je trebalo tu dodati da naše *a* može biti sekundarno i ondje gdje je u praslav. bio poluglas pa u našemu jeziku nestao, n. pr. gen. sing. *dana* < *dьne, šaļem* < *sъlǫ* (o tome više u Popovićevim *Прилозима* I). U *šȁpāt* (<*šьpъtъ*) mislim da drugo *a* nije direktni refleks poluglasa (§ 45[b]), jer bi tada bilo kratko i „pomično" (*šȁpat-šȁpta*); tu je sigurno zamijenjen sufiks kako u *ȕjac-ȕjāk* (<*ujьcь*), pa i u *vȁpāj* prema staroslav. *ѵъпь*. Za *bolest*, što je po M-ću ekavizam, već je Jagić u svojoj recenziji (*Archiv* XXII, 276) dokazao da ima etimološko *e*. — Za događaje gdje i u jekavskom dijalektu imamo ikavski izgovor (pred *o* i *j*, § 53[b]) bilo bi svakako potrebno da se nešto kaže zašto to biva; ne stoji pak pravilo da i ispred *đ* prelazi *ě* u *i* (§ 53[c]); *priđe* može se i drukčije tumačiti, a ostala dva primjera, (*pripo*)*viđeti* i *sidđeti*, nikako to ne dokazuju, jer se je govorilo već (*pripo*)*vidjeti* i *sidjeti*, kada se dakle *dje* nije bilo još pretvorilo u *đe;* inače i sam M. donosi još više primjerâ gdje jekavski refleks ostaje pred *đ* bez promjene. — Nije opravdano stanovište Daničićevo, koje kao da odobrava i M., da su pogrešni oblici kao *l.aon, misaon*, što ima Vuk mjesto *kalan, misalan* (§ 56[a]); ako se govori samo tako kako je Vuk zabilježio, onda to nije pogreška, kao što nije pogrešan oblik *bosiok* (mjesto *bosiljak*) što ga M. navodi iz dubrovačkog dijalekta (a iz Vukova rječnika), jer se u Dubrovniku zbilja govori sada u nom. sing. samo *bosiok* prema ostalim padežima. — Što se napokon tiče jekavskoga izgovora praslavenskoga *ě*, to M. u § 62[c] nije tačno kazao kako ja govorim da ga jekavci izgovaraju, pa tako izlazi kao da ja tvrdim nešto drugo negoli on sada misli, dok uistinu sada se obojica sasvim slažemo u tome da se za dugo *ě* čuje i dvosložno *ije* (naročito pod silaznim akcentom) i jednosložno

ie (naročito pod uzlaznim akcentom), a da se Vuk u pismu i dosta često koleblje, naročito u nekim kategorijama o kojima sam potanje govorio u Jagićevu *Archiv*-u XIII. Na istome mjestu M. spominje da se u jekavskim narodnim pjesmama dugo *ije* broji i kao dva sloga i kao jedan, a onda je trebalo dodati da u njima može i kratko *je* vrijediti za dva sloga (*dijevojka* itd.).

Dok M. za pojedine vokale daje po nekoliko primjerâ gdje su oni primarni, to za konzonante ne čini, osim za *ļ*, *ń* (§ 99[i]). Nije opravdano da je „posve dobro pisati i govoriti *harakter*" sa *h-* (§ 67[a]), jer mi tu riječ nismo uzeli ni iz grčkoga ni iz latinskoga već iz njemačkoga (nikako iz tal. *carattere*!), gdje se doista piše *ch-* ali izgovara *k-*. I složeni oblik *mogbudem* neće biti postao od *moći budem* (§ 68[a]) već od *mogao budem;* drugo je što ima i *znadbudem* itd., to je doista sažeto od *znati budem* itd. — Nije ni sasvim jasno ni sasvim tačno što M. govori u § 76[a] za izgovor grupâ *dc*, *dč* kod složenica: kod riječî kao *nadcestar*, *odčepiti* itd. „ne čuje se *d* potpuno, nego tako kao da ga hoćemo izgovoriti, t. j. samo namjestimo usta za taj konsonant, ali ga ne izgovorimo"; to upravo znači da se te grupe mogu tako izgovoriti da namjestivši jezik za glas *t* (jer pred *c*, *č* od *d* biva *t*), t. j. napravivši zatvor uza zube vrhom od jezika, napravimo neposredno zatim hrbatom od jezika zatvor uz tvrdo nepce, tako da prvi zatvor i ne otvorimo. Ali tako može da bude a nije da mora biti; nego vrlo često, naročito ako se mirnije i pažljivije govori, i prvi se zatvor otvori, a tada se jasno pred *c*, *č* čuje *t*. — Za oblike *jȁkom*, *nȅtom* itd. ne mislim da se može reći da su instr. sing. (§ 83[b]), jer bi trebalo da su prastari oblici neodređenog oblika instr. sing. srednjega roda, kakvih se u adverbijalnoj funkciji u našemu jeziku nije sačuvalo; to su naprosto vrlo mladi oblici načinjeni prema *jednȏm*, *mahom*. — U § 87[a] premalo je kazano da se govori *š ńim* i *š ńegovim*, jer se umekšava ne samo *s* nego i *iz*, i to pred svakim oblikom ove zamjenice, dakle i *š ńom*, *š ńih*, *iž ńega* itd. — Što se u nekim tuđicama romanskog porijekla nalazi *s* među dva vokala (a ne *z*), kao n. pr. *rusa* (lat. *rosa*), to nije zato što su te riječi uzete iz lat. jezika još u vrijeme kada se je u lat. jeziku intervokalno *s* muklo izgovaralo (§ 87[c]), nego zato što su te riječi pozajmljene iz dalmatskoga govora u kojemu se je tako *s* sačuvalo bez promjene. — Ne razumijem zašto je nejasno *ǵ* u dijal. *mažǵe* od *mazga* (§ 94): to je sasvim ista stvar kao *mašče* od *maska*, koje M-ću ništa ne smeta, premda bismo morali očekivati i *maśte*, kao što M. u Akad. rječniku kaže da bi trebalo da mjesto *mažǵe* bude *mažde*; to su dvije jednako mlade forme kod kojih je analogija prema *mazga—maska* bila jača od staroga zakona da se *sk* palatalizuje u *št* a *zg* u *žd*. — Jedini primjer gdje od tuđega *d* biva tobože naše *đ*, naime *srđela* (od tal. *sardella*, § 95[b]), ne vrijedi, jer *srđela* nije postalo neposredno od tal. *sardella* nego od našega starijega *srdjela*, gdje je dakle tal. *e*, kao u mnogim drugim primjerima, shvaćeno kao *ě*, pa je tek docnije od *dje* postalo *đe*, kao dijal. *viđeti* ⟨*vidjeti*. U § 98[d] M. pak pristaje uz Budmanovo tumačenje da je u štokav. (dubrov.) govoru *gospoja* (uz *gospođa*) postalo tako da je ispalo *đ* pa se umetnulo *j*, a ja mislim da je štokavsko *gospoja* isto što i čakavsko, jer kad su Dubrovčani htjeli skratiti tu riječ, oni su napravili *gospa*. Na istome mjestu M. osta je

pri tome da jek. *prìje* nije isto što ek. *prê* i ik. *prî* nego je postalo od *prěđe* > *prěe* > *prěje* > *prije;* istina, i za *prê* on uzimlje da se je razvilo ovako: *prěđe* > *prěe* > sažeto *prē;* a kako je onda postalo ik. *prî*? — Nijesu pogrešni Vukovi oblici *božijem, ovčijeh*, niti ih je on izvodio od *boži, ovči* (§ 103[a]) nego od *božiji, ovčiji*, pa mu je bilo teško pisati *božijijem, ovčijijeh*, te je na taj način skratio završetak, premda mu je bilo lakše, i njegovu izgovoru bliže, pisati *božjijem, ovčjijeh;* ali gdje se govori, kao u Dubrovniku, zbilja (trosložno) *božiji*, tu se čuje i trosložan završetak, pa je n. pr. jedno instr. sing. m. od *nȍv* ili *vrûć* a drugo od komparativa *nòvijī* i *vrùćī:* ono prvo je *nȍvijem* — *vrûćijem* (trosložno) a ovo drugo je *nòvijijem-vrùćijijem* (u 4 sloga), pa je tako i *bòžijijem - bòžijijeh.*

U drugom odjelu fonetike „Promjene glasova zajedničke" (§ 106 do 132) najvažnije su obje glave „Prijeglas i prijevoj" (§ 166—119) i „Kvantiteta i akcent" (§ 120—132), o kojima je uopće već nešto kazano na str. 580 i d., pa ću ovdje još dodati neke zasebne napomene. U primjerima kao *kućni ~ kutnji, pomoćnik ~ pomotnjik* nije dobro kazati da glas *j* metatezom prelazi iz *ć* (= *tj*) u *n*, te tako od *ćn* bude *tnj* (§ 111[b]); tu *ć* gubi svoju palatatizaciju (postaje tvrdo *t*) kada za ńim u sufiksu ima palatalno *ń* (*nj*) mjesto tvrdoga *n*. I *svȁkāko* nije postalo kontrakcijom od *svȁkojâko* (§ 114), nego je od *svaki* a *svakojako* od *svakoji*. Kvantitetske prilike u gen. pl. imenicâ nisu pak tako jednostavne kako bi se moglo reći po § 126[b], ali o tome se može misliti, i misli se, na razne načine; to je pak sigurno da dužina drugoga sloga u pl. *grȁđāni* itd. prema sing. *grȁđanin* nije nikako primjer duljenja u zamjenu (§ 124[b]), jer sufiks se *-in* u pl. nikako *ne gubi*, budući da ga u njemu uopće nije ni bilo.

U drugome dijelu „Oblici" može se štošta iznijeti čime se može popuniti ne M-ćev materijal nego njegovo tumačenje. Evo nekoliko stvari iz prve glave „Imenice muškoga roda": ističem najprije interesantnu akcenatsku pojavu koja doslije nije opažena: od *krvopȋlac* Vuk ima gen. sing. *krvopȋlca* i *krvòpioca*, pa M. za ovaj drugi oblik uzimlje da je napravljen od nom. sing. *krvòpilac* „koje se po svoj prilici gdjegod govori" (§ 136[c]). Taki nom. sing. ne treba nam tražiti, jer imamo i drugih primjera gdje se uzlazni akcenat pred *o* < *l* povlači za jedan slog natrag: *kozàlac—kozàlca* ostaje bez promjene, tako i *ktoàlac—kotàlca*, ali uz to imamo i *kòtaoca*, pa *posàlac—pòsaoca* i *posàlak—pòsaoka*, a tako je i *krvòpioca* uz *krvopȋlca* (vokal pred *o* uvijek se skraćuje). Očekivali bismo *kotaòca* itd., kako je *seòba, diòba*, pa ja baš ističem ovu pojavu, jer znam koja se važnost s pravom daje oblicima *diòba, seòba* za historiju srpskohrvatske akcentuacije. Svima je ovim riječima to zajedničko da na slogu gdje bi trebao da bude (noviji) uzlazni akcenat njega nema na vokalu pred *o* < *l* nego kod oblikâ sa više od 2 sloga prelazi na slog pred tim vokalom a kod dvosložnih na samo *o* < *l;* pa mislim da treba bar pitati: nije li *seòba* postalo od *sèlba* a ne od *selbȁ*? Drugo je što imamo n. pr. *zȃova, gr̄oce*, jer je to od *zâlva, gr̄lce* sa silaznim akcentom. — Ne znam može li se tako odlučno kazati, gdje u nar. pjesmama ima oblikâ gen. pl. bez *-ā*, da su to sami oblici okrnjeni stiha radi (§ 148[c]), jer se takovi „kraći" oblici uistinu čuju i u narodnom govoru, pa za njih se može sigurno reći da su iz starine; ja mislim daklo ad može biti oblikâ bez *-ā* i starih saču-

vanih i novih okrnjenih; bez sumnje su stari oblici, što se vrlo često upotrebljavaju kod brojenja, *dȕkāt* ili kod imenica na *-a* (§ 173[f]) *gȍdīn, stȍtīn, hìljād, ȏvāc.*

Iz glave „Imenice srednjega roda" (§ 137—162) navodim samo tipičan primjer kako mrtva gramatika hoće često da nametne svoja pravila živomu jeziku. Mi svi znamo da je u deklinaciji akuzativ srednjega roda jednak nominativu, ali opet ne smije se reći da je u primjeru iz Vukove nar. pripovijetke: „udruže se međed, svinja i lisica . . . zapitaju jedno drugoga" ovo *drugoga* pogreška (§ 158[b]) — taj genitivni oblik baš kaže da se radi o živom biću; tako je svakako običnije i razumljivije negoli *jedno drugo*, kako ima 2 puta u nar. pripovijetki (§ 424[a]), jer bi tako *jedno drugo* gotovo svak prije shvatio kao „ein anderes" negoli kao „der Eine den Anderen"; inače i M. upućuje pri tome na § 143[a], gdje se vidi da se u narodnom i Vukovu jeziku često nalazi genitivni oblik zamjenice (mjesto akuzativa) i gdje se ona odnosi na neživu stvar, pa opet M. to baš ne osuđuje nego samo ističe da toga u Daničića nema.

Preko glava „Imenice ženskoga roda" (§ 163—184) i „Dodaci deklinaciji imenica" (§ 185—190) prelazim na „Zamjenice" (§ 191—205). Ne odobravam što je M. promijenio svoje mišljenje u pogledu izričaja *naprema se* (prema sebi); još u Akad. rječniku on je uzimao da je tu zamjenica *se* u akuzativu, a sada voli misliti da je u genitivu (§ 192'); kako bi to bio jedini primjer gdje bi se akuzativni oblik lične zamjenice uzimao uz predlog u genitivnom značenju, a kako bi opet s druge strane to bio i jedini primjer gdje se uz *prema, naprema* nalazi genitiv, to će prije biti da je oblik *naprema* se udešen prema *preda se, naponase.* — Budući da M. ni pred zamjenicama ne govori uopće o njihovim završecima, to on mora na više mjestâ (§ 195[a], 201[b] itd.) ponoviti da se rijetko upotrebljavaju jednosložni oblici s (krnjim) sufiksom *-g* i *-m*, n. pr. *njeg — njem, kog — kom* (mjesto *kòga, kòmu*), a to se kod modernih pisaca još jače vidi. A za završetke *-im, -ih, -ima* M. nejednako govori: kod *moj* (§ 197) *i* od *-ih* je samo kratko a od *-im* i *-ima* može biti dugo i kratko; kod *naš* (§ 198) u *-ih* je opet samo dugo, ali u *-im* i *-ima* samo kratko, napokon u *čiji* (§ 200[b]) to je *i* uvijek samo dugo. Tu se je M. odveć vjerno držao Vukova bilježenja u prvome izdanju rječnika, koje nije uvijek sasvim pouzdano; uistinu, ko govori *mòjim, nâšim*, taj govori i *mòjih, nâših*, a ko reče *nâšîh*, taj će reći i *nâšîm*; a uz *kòjêga, kòjêmu* nema li zar i *kòjega, kòjemu* (§ 200[a])? Nema pak M. pravo što ne vjeruje da su sufiksi *-ga* i *-me* (*-mu*) dugi i kod pokaznih zamjenica *ovaj, onaj* kao što jesu kod *taj* (§ 199[a]), jer su zbilja dugi ne samo u jugozapadnim dijalektima nego i u onome kraju odakle je baš Vuk (v. moj rad *Betonung* st. 148). Oblici *tizih* itd. od *tizi* (= *tî*) nisu postali umetanjem sloga *zi* (§ 195[b]) nego je nom. *tizi* uzet kao gotova osnova. Nikako se pak ne može reći: „U instr. sing. može biti *kîm* (pored *kòjîm*), n. pr. ostavi mi bar ručna devera, s kim ću mlada do majke otići" (§ 200[a]) — u takim slučajevima ono *kim* nije (nepravilan) oblik zamjenice *koji* već (sasvim pravilan) oblik zamjenice *ko;* tako je n. pr. sasvim obično i ovo: „Kažite nam čovjeka *kòga* (ne *kôga* od *koji*!) ćemo izabrati . . ." Zbog toga što M. ne razlikuje u pismu neodređene oblike kao *kôgod*

(Jemand) od sumarnih kao *kȍ gȍd* (wer immer) moglo mu se je potkrasti „pravilo“ (protiv kojega ne bi on nikada griješio ni u pismu ni u govoru!) da „enklitike, kad se nađu uz te zamjenice, dolaze obično u sredinu“ (§ 204); to pravilo vrijedi za zamjenice i priloge složene sa *god* samo u ovome drugom značenju, dakle dobro je „ko bi god jeo“ (wer immer), ali nije moguće „ko bi god jeo“ (Jemand), štaviše ni ono prvo se ne može kazati u rečenici u kojoj enklitika treba da ide uz veznik, ne može se dakle n. pr. reći „ako ko bi god jeo“ već treba kazati „ako bi ko god jeo“. Kasnije se M. tomu dosjetio, pa je, bez sumnje pri korekturi, u § 471[b] (kojega, naravski, u I nema) to ispravio.

Kod „pridjevâ“ (§ 206—234) M. čini krivo Iveković̆u što mu prigovara zbog oblika *tašte* mjesto *tašto* (§ 207); Iveković se je u tome poveo za Daničićem koji, kako kaže sam M. (§ 208[b]), ima oblike *taštega*, pa *ništega*, *ništemu*, po čemu se vidi da je Daničić uzimao da ovakovi pridjevi, zbog negda palatalne grupe *št*, imaju „meku“ osnovu, premda njegov učitelj Vuk u rječniku ima *tašt*, *-a*, *-o* i *ništ*, *-a*, *-o*. Zato nisu sigurni ni Daničićevi oblici za nom. pl. *hrušteví* naum 3, 16, *hrušteva* naum 3, 15, *prištevima* 5 mojs. 28, 27, *daždevi* pjesma 2, 11; ono prvo možda je Daničić čuo, jer i Vuk ima u rječniku *ruš̆t-ruš̆tevi*, ali *daždevi* je sigurno on načinio (zbog negda palatalnog *žd*), jer se taki duži plur. od *dažd* nigdje ne čuje a u kraju odakle je bio Daničić nema uopće riječi *dažd*. Kako je Daničić s vremenom bivao sve strožiji teoretičar, vidi se i na ovom neznatnom primjeru: u izdanju Svetoga Pisma od g. 1868 on ima za instr. sing. *plaštem* 3 mojs. 8, 7, iza. 59, 17, jerem. 43, 12, *prištem* 5 mojs. 28, 35, jov. 2, 7, *daždem* iza. 30, 30, jerem. 51, 16 — a i to su oblici koje je po svoj prilici on sam načinio zbog *št*, *žd* —, ali mu je jednom izmaklo i „pogrešno“ *daždom* jerem. 10, 13 (kako se govori gdje ima riječ *dažd!*); nego se je u izdanju od g. 1874 sjetio da to „pogrešno“ *daždom* ispravi na „pravilno“ *daždem!* Daničić je dakle bez sumnje uzimao da je za nom. sing. n. jedini pravilan oblik *tašte* i *ništ̆e*, jer sa „pravilnoga“ *taštega*, *ništega* on se sigurno ne bi vraćao na „nepravilno“ Vukovo *tašto*, *ništo*. M. je zato opet preveć oprezan kad kaže „ali mi se sve čini da ne bi rđavo bilo ni *ništoga*, *taštome*“, a ima sigurno pravo što tvrdi da, gdje se govori *lenjo*, tu će se govoriti i *lenjoga*, ali se s druge strane čudim što odmah zatim kaže „ali prema *smeđo* biće *smeđega*, *smeđemu*“ (§ 208[b]) — zašto ta razlika? Po svoj prilici zato što je samomu M-ću oblik *lenjo* neobičan, pa mu ne smeta ni *lenjoga*, a naprotiv mu je *smeđe-smeđega* obično, pa mu smeta *smeđoga*.

M. u § 215 kaže da se ne zna zašto uz završetak *-em* ne pristaje ono *-e* što je pristalo uz *-om*, te se tako nije razvilo *našeme*, *vrućeme;* ja mislim da se to zna — zato da ne nastane završetak *-eme* s vokalom *e* u oba sloga, dakle s istoga razloga s kojega je mjesto *zecem*, *mjesecem* itd. postalo *zecom*, *mjesecom* itd.; inače to se *-eme* ipak razvilo, iako u malenom opsegu — ima ga mostarski dijalekt, a možda još koji. — Imao je pravo M. što nije vjerovao onomu jedinom primjeru prije XVIII. vijeka gdje je tobože već g. 1441 okrnjen sufiks *-ga*: *нашегь* (Miklošić, *Mon. Serb.* 403) — u novome boljemu izdanju Stojanovićevu stoji *нашега* (*Стare срп. пов.* 642). Ali zato treba u § 229 brisati oblik *jâko* što ga M. navodi baš za dubro-

vački dijalekt kao primjer kako u njemu prilog ima isti akcenat što ga ima neodređeni nom. sing. n., jer baš taj pridjev ide u onaj mali broj pridjevâ koji imaju u tome posljednjemu obliku isti akcenat što ga ima neodređeni nom. sing. f.: *jâk, jáka, jáko,* pa je zato i prilog *jáko.* O dosta zamršenim prilikama kod proklize uz pridjeve moglo se je u § 230 ipak nešto više reći, kad bi se uzelo u obzir ono što je rečeno u *Betonung* 208, po čemu bi se znalo zašto se n. pr. akcentuira samo *nà novû, dò mlâdîh, dò gûsta,* a s druge strane *ìznova* uz *ìz puna.*

Za brojeve koji se ne mogu mijenjati M. misli, kad uz njih nema koji pridjev ili zamjenica, da se mjesto njih mogu uzimati brojni pridjevi (na *-oj, -or*), n. pr. *rekoh sedmorim ženama, izmučio se dvanaestorim poslovima* (§ 238[b]); takim se izričajima i narod i pisci uklanjaju te rečenicu formuliraju tako da ne treba stvarati oblikâ kojih u jezika nema; M-ću je pak izmaklo da je Vuk jedan put *morao* uzeti dativ od *sedam crkava* — to je u apokalipsi 1, 4 gdje je grčki *ἑπτὰ ἐκκλησίαις* a ruskoslavenski *седмимъ церквамъ,* pa Vuk se pomogao tako što je preveo „Jovan *na sedam* crkava što su u Aziji", nije dakle uzeo brojni pridjev. Još je M-ću izmakao i jedan vrlo neobičan oblik u Daničića: u *Radu* 1, 115, prigovarajući nešto Schleicher-u i Hatali, kaže da je „pogreška u objema" — a to je relativno još jača pogreška u Daničića, što je tako rekao mjesto *u obaju* ili još bolje *u obojice,* jer se dandanas *obaju* ne govori (v. § 242[a]). — Za brojne pridjeve M. uglavnome dobro kaže kada se upotrebljavaju, ali u II nije dobro učinio što je najprije kazao da se uzimlju „1. uz imenicu *jaje . . .*" (§ 244[c]), jer je to načinio pravilom za književni jezik, dok je u I dobro rekao da se po Vukovu rječniku može čuti samo u Srijemu „*dvoje jaja* mjesto *dva jajeta*"; i zbilja ko bi osim Srijemca u nas tako rekao ili ko je tako napisao? Dalje pak kaže da se ovi oblici uzimlju: „1. . . . uz imenice, koje su u sing. srednjega roda i znače što živo, 2. kad su čemu živu pomiješani rodovi, 3. kad stoje same bez imenice ili kad stoje s kojom zamjenicom srednjega roda u sing.", ali to se sve može kazati mnogo kraće (ako izostavimo srijemska *jaja*): brojni pridjevi uzimlju se kad se broje jedinice *razne vrste,* pa zato i kad se broje djeca, sama ili zajedno s odraslim licima, ili muškarci i žene, ili mlade životinje, ili u prilikama kao *rasjeći na dvoje* ili *upamti to četvoro,* jer dijelovi cjeline postaju među sobom nejednaki, a treba upamtiti dabome četiri razne stvari. Tek se po takoj definiciji razumiju neki od primjerâ što M. ima u § 245[b] za ostale padeže tih pridjeva osim nom. i ak., n. pr. *ali je gnjev bezumnikov teži od obojega* (t. j. od kamena i od pijeska), pa tako je (u § 415[a]) *neka raste oboje* (t. j. kukolj i pšenica), pa i sam M. piše *ali katkad se oboje* (t. j. oblik i rod) . . . *mijenja* (§ 374[c]), *gdje je govor samo o dvome* (o dvije razne stvari, § 465[e]); a ja sam čuo u narodu vrlo lijep primjer *imam tróga vina,* t. j. vina od 3 razne vrste.

Naravski, sasvim je tačno što M. u § 246[a] govori kako se ovi brojni pridjevi upotrebljavaju uz *pluralia tantum* i uz imenice što obično u pluralu znače neku ejelinu (kao *cipele, rukavice* itd.), pa amo pristaju i primjeri kao *troji svatovi* i *troji kudioci,* jer su to po 3 skupine raznih svatova i kudilaca, a i *troji jadi* (štamp. griješkom u II ispalo), jer su to jadi s 3 razna uzroka. Ali za primjere što ih M. navodi u § 246[c], gdje se

nalazi brojni pridjev mjesto glavnoga broja, trebalo je obazreti se na ono što je kazao Miklošić u svojoj sintaksi (str. 62): „Die Distributiva (t. j. brojni pridjevi) haben manchmal zusammenfassende Bedeutung . . .; sie stehen in diesem Falle den mit dem Artikel versehenen Kardinalia gegenüber", te iz našega jezika navodi iz crnogorskih nar. pjesama *Crna Gora i sedmoro Brdah* i *sedmero Brda podarači*, a to su ona crnogorska plemena kojih je baš 7 — ni jedno više ni jedno manje; pa tako pristaju amo od M-ćevih primjera i *sedmora nebesa, devetora blaženstva, dvanaestorim plemenima*, pa nekako i *dvoje oči* (jer svaki čovjek ima samo dva oka), *i mojijem osmerim snahama* (jer to su sve koliko ih je bilo); prema tome je valjada i Vuk mogao reći *sedmorim crkvama u Aziji* (jer ih tada nije bilo više).

Relativno manje negoli kod deklinacije imam što da primijetim kod konjugacije. — Iz broja rijetkih primjera gdje se kod Vuka i Daničića particip deklinira (§ 250[a]) treba svakako izvaditi one za *budući* i *idući*, jer *budući* nema više nikad značenje pravoga participa, nego je upravo pridjev sa značenjem „koji ima doći", a i *idući*, u tim prilikama, ne znači „koji ide" nego „najbliži" (po vremenu). U § 252[c] i 252[d] nije kazano da je uvijek dugo i osnovno *a* u imperfektu, a to je često jedina razlika među imperfektom i aoristom: *vjèrovâh-vjèrovah*. — Nije tačno da „u današnjem jeziku" nema od glagola *pasti* oblikâ *padem* za prezent i *padi* za imperativ (§ 254[e]), — nema ih u književnom jeziku, ali ih dubrovački dijalekt ima. — Dobro je što je M. glagol *klati* (< *kol-ti*) izvadio iz Miklošićeve V. vrste, ali nije dobro što je i njega i glagol *mljeti* (< *mel-ti*) uzeo u 7. razred I. vrste (§ 268[a]), gdje su inače glagoli kojih se korijen svršava s vokalom; bilo bi bolje da je taj 6. razred ostavio kakav je u Miklošića, t. j. da su u njemu glagoli s korijenom na likvidne glasove *r, l*, i tako je *mljeti* moglo ostati gdje je a pridružiti mu se *klati*. — Za prezent *umijem* i *smijem* M. misli, da je to *umi-jem, smi-jem* a da je *i* postalo od *ě* pred *j*, i pozivlje se na to što u ekavskom dijalektu, gdje se *ěje* (osim 3. plur.) steže u *ě*, imamo u 1. i 2. plur. *umémo, sméte*, dok u jek. govoru akcenat se ne mijenja: *ùmijemo, smȉjete* (§ 271[a]). Ali taj razlog nije dosta jak, jer se u jek. govoru (n. pr. u dubrov. dijalektu) čuje i *umijèma, smijète*, po čemu se vidi da se je i u tome govoru *ěje* saželo u dugo *ě* kao u ekavskom (i u ikavskom *umímo, smíte*); a što u Vuka ta (dubrovačka) akcentuacija nije zabilježena, to ništa ne znači, jer on i za mnoge druge glagole tu promjenu akcenta ne bilježi. Inače ta se promjena može razumjeti jedino ako *ije* nije postalo od dvosložnoga *ěje* nego od jednosložnoga saženoga *ě*, a što se ponajviše govori *ùmijemo, smȉjete*, to je zato što se ponajviše i produžuje *e* od *ije* < *ě*, te se govori *ùmijêm, smȉjêm*, te tako ti oblici prelaze u akcenatsku kategoriju *ùzimljêm, lȉjêm*, gdje se akcenat u 1. i 2. plur. ne mijenja. Naprotiv u jekavskom govoru imamo *ije* mjesto *ěje* u *grȉjêm, sȉjêm*, ali zato nema niti u njemu *grijemo, sijete* niti u ekavskom *gremo, sete* ili u ikavskom *grimo, site*; očevidno je dakle da je u *umijem, smijem* nastalo sažimanje u *ě* prema infinitivnoj osnovi *uměti, směti*, dok ga nema kod *grijem, sijem*, jer tamo u infinitivu *grijati, sȉjati* nema *ě*.

U § 286[b] M. misli da je *stajati* postalo od *stojati* asimilacijom vokala *o* na *a* u drugome slogu, što nije vjerovati, jer imamo bez promjene *bojati*,

brojati; stoga je mnogo vjerovatnije da je *stajati* udešeno premo *stăti*. Ne znam pak zašto su M-ću „neobični i pogrešni" imperfekti *zvečijahu, vrištijahu* (§ 286[a]), kad mu nisu *letijaše, volijaše, gorijaše* (§ 283[d]). Ja ne bih rekao da je *iti* pretvoreno u *ići* po analogiji glagolâ *moći* itd. (§ 310[b]), jer se taka analogija ne vidi ni kod jednog drugog glagola na-*ti*; nema sumnje da je *ići* načinjeno prema *doći, poći* itd.— Ne može se odobriti što M. u glavi „Složeni glagolski oblici" (§ 312—316) miješa oblike i njihovo značenje, pa sveze kao *reka čuva, da čuvamo, nemoj čuvati, bio čuvati* spadaju upravo samo u sintaksu. Nije pak tačno da u prilikama kao „ako budeš sretan, dobićeš" oblik *budem* stoji mjesto *budeš bio* (§ 312[d]) — tu glagol *biti* nije pomoćan glagol, kao što je n. pr. u „Ako budeš čuvao", nego je prost glagol u perf. prezentu za budućnost, kao n. pr. „ako rečeš". — Amo je M. uzeo i to da kod perfekta u svezi *me, te, se* — *je* ovoga *je* može i ne biti (§ 313[a]), ali tu nije naprosto *je* ispušteno nego je, kako je već Vuk tačno opazio, sažeto sa -*e* od zamjenice u dugo *e* (v. Belićev *Наш језик* I., br. 2, str. 48 i d.). — Za kondicional bilo bi ipak dobro istaknuti da mu je pomoćni glagol zaseban oblik aorista od *biti* (§ 315[a]); sam M. spominje da taj oblik u 1. i 2. plur. može glasiti i *bi* a da je redovno enklitičan; a kad je (u početku rečenice) akcentovan, u 2. i 3. sing. ja sam uvijek slušao *bȉ*, dok M. (§ 315[d]) ima akcenat *bî* kao za pravi aorist.

K onomu što je na str. 588 kazano o „tvorbi riječi" mogao bih još samo dodati po koju sitnicu: složenicâ u kojima su sastavljene po *tri* riječi (§ 373[c]) biće samo skalupljenih za književni jezik (M. donosi kao primjer *srpskohrvatskoslovenski*, a i ta je nestala!) — u narodnom ih jeziku nema, jer *prvobratučed* ili *izjedipogača* nije složeno od *prvi-brat-čedo, iz-jedi-pogača* nego od *prvi* i *bratučed, izjedi* i *pogača*. Za *bratučed* M. uzimlje da je to „bratovu ocu čedo" (§ 374[a]), a sigurno je bolje kako Daničić kaže (u Akad. rječniku) da su bratučedi djeca dvojice braće, to jest *bratu* nije dat. sing. već gen. duala. Nije tačno što se u § 376[j] (str. 335) kaže da „nema nekih primarnih složenica, ali ima složenica od njih izvedenih", te se za to navode primjeri kao *Novosađanin, Crnogorac* a nema *Novosad* ni *Crnogora*, — pa ih i ne trebamo, jer su take složenice direktno načinjene od *Novi Sad, Crna Gora*.

Sintaksa, što je najbolji i najoriginalniji, a i najopsežniji dio M-ćeve gramatike, sama sobom daje povoda diskusiji, jer je u njoj dispozicija i interpretacija materijala mnogo slobodnija i subjektivnija negoli u ostalim dijelovima gramatike. Zato ću se i ja ovdje zadržati samo oko nekih glavnijih stvari. Tako odmah u prvoj glavi „Subjekt, objekt i predikat" nalazim da su se ti pojmovi imali tačnije definirati u § 401 . M. ne kaže što sve može da bude subjektom, nego tek poslije nekoliko primjerâ, gdje su rečenice bez subjekta, navodi još druge na kojima pokazuje da „subjektom može biti i infinitiv a i cijela rečenica; još manje govori o objektu (§ 401[d]), pa ako se i vidi da i M. uzimlje subjektivne rečenice, ne vidi se da li on priznaje i objektivne. Ne mogu se pak složiti s M-ćem kako on često shvaća rečenicu bez subjekta: tako mu je bez subjekta „govori se" (n. pr. da je pravedan), dok mu je u „govore" (da je pravedan) izostavljen subjekt „ljudi"; upravo u prvom slučaju subjekt je rečenica „da je pravedan", koja je u drugome slučaju objekt, jer je

prva pasivna a druga aktivna konstrukcija, pa kako je u ovoj drugoj gramatički (i logički) subjekt neiskazano „ljudi", tako je u prvoj logički subjekt neiskazano (i nepotrebno) „od ljudi". Uopće M. nigdje ne precizira odnos pasivne konstrukcije prema aktivnoj. Nikako pak ne ide da se ne prizna kao subjekt akuzativ koji, kao izražaj mjere, zamjenjuje nominativ, n. pr. „osta mrtvih hiljadu Turaka" — po M-ću ima subjekt tek kada se reče „osta mrtvih hiljada Turaka". Ali kad u nar. pjesmi stoji „Vino pije Kraljeviću Marko" nije li *Kraljeviću* subjekt, premda je formalno vokativ? Zato ja bez straha govorim da i u primjerima kao „ima ljudî; nema ljudî; dokle sunca traje; dok je na ramenu glave" subjekt je iskazan genitivom, kao što je genitivom iskazan i objekt u „pio sam vina; nije mu dao obećanih novaca". Subjekt i objekt nisu *oblici* nego *pojmovi*.

U vrlo detaljirano izrađenoj glavi o „sročnosti (kongruenciji)" (§ 406—426) može se ipak još nešto dodati. Ako je M. u §-u 410 naveo sve primjere gdje se u Vuka *braća* i *gospoda* slažu s glagolom u sing., onda valjada nije puki slučaj da u sva 4 primjera taj glagol nije uz samu imenicu u glavnoj rečenici nego u umetnutoj relativnoj uz *koja*, dakle uz oblik koji nema pluralnog značenja kao *braća* i *gospoda*. — Kao pravilo za kongruenciju brojeva *dva*, *oba*, *tri*, *četiri* M. postavlja (§ 412[b]): „Pokretne riječi, kad su u predikatu ili u drugoj rečenici, stoje u dualu", ali za to da bi dual bio „u drugoj rečenici", t. j. ne u onoj gdje se nalazi jedan od tih brojeva, ne navodi ni jednog primjera, već (u § 412[c]) nalazimo samo ovako: „dva čovjeka, *koji* se paze; oba strica, *koji* su umrli" itd., i tako se općenito piše; ima doista u Vuka jedanput „dva sina, koja...", ali zato što zatim slijedi „...su *oba* umrla". — U nar. pripovijetki iz Boke u „kao svoje dva oka" *svoje* nije (štamp.) pogreška mjesto *svoja:* to je interesantna osobina bokeljskoga i crnogorskoga govora da uz imenicu srednjega roda atribut je u ženskome rodu (v. moj spis *Der štokav. Dialekt* st. 210).

Puna je novih konstatacija i glava „Red riječi i rečenica" (§ 427 do 445). Ali ne treba reći „da se ne da lako opisati" akcenat što pada na riječ koja se u rečenici ističe po smislu (§ 427[c]) — ta se riječ naprosto jače izgovara a često i s višim tonom negoli ostale riječi. Neki se pak izuzeci od običnoga reda mogu lako protumačiti: u primjerima kao „kurjak ako dlaku i promijeni, ćudi ne mijenja" ne može se kazati da *ako* ne stoji na prvome mjestu (§ 440[b]) — stoji, samo treba metnuti zarez poslije *kurjak*; to isto vrijedi i za veznik *da* u primjerima kao „a sad da je živ, išli bi kraljevi" (§ 440[c]). Nema nikakva izuzetka za mjesto što ga ima enklitika u primjerima kao „Da Bog da je lovci uhvatili" (§ 442[c]) — tu je od *da Bog da* postala jedna izgovorna i sintaktička jedinica *dabogda*, pa se to često čuje, i ne samo u pjesmi, kao što je i *ako Bog da* postalo *akòbôgda* (u oba slučaja ja bih rekao da je posljednji vokal (kratak), pa se često čuje n. pr. „akobogda će tako i biti"; tako i M. tumači red enklitika u „Boga mi [t. j. *bogami*] ću njega objesiti" (§ 443[d]), a v. i što kaže za „Bog zna" (§ 447[l]). — Za *i* i *a* bilo bi dobro kad bi se za njih kazalo da između usporednih veznika samo iza njih ne može stajati enklitika (§ 442[i]) stoga što su samo ta dva veznika proklitike. —

Za rijetki slučaj pak da enklitika može da bude među predlogom i njegovim padežom, n. pr. „blizu je kraja“ (§ 443[g]) trebalo je svakako istaći da to može da bude samo ako se radi o novijem („sekundarnom“) predlogu; sasvim je dakle isključeno da bi se moglo n. pr. reći *do je njega* ili *za si koga kupio.*

Preko glave „Gradnja rečenica“ (§ 446—450), koja upravo pokazuje samo kako se zavisne umeću u glavne rečenice, prelazim na „Sintaksu dijelova govora“. — Da i u našemu jeziku sve više preotimlje mah određeni oblik pridjevâ, to je sigurno, ali nisu pogrešni svi primjeri što ih M. navodi iz Vukova i Daničićeva jezika (§ 461[c]); moramo se doista čuditi što je Vuk napisao „. . .da je g. Svetić *bezobrazni* i *bezumni* opadnik“, ali je rekao „ja sam pastir *dobri*“, jer je i u crkvenoslav. tekstu *пастырь добрый* i u grčkom *ὁ ποιμὴν ὁ ἀγαθός*; i *zdravi razum*, *čisto zlato* stajaći su pojmovi gdje se određeni oblik može opravdati; napokon ne smijemo zaboraviti da neki oblici sa završetkom određenih pridjeva mogu ipak biti u sintaktičkom pogledu neodređeni, ako imaju akcenat neodređene deklinacije (v. § 207[c]).

Kako M. nigdje ne govori o rečenicama kao takovim, tako on o zavisnim rečenicama raspravlja kod glagolskih oblika što se uzimlju uz razne veznike, pa bismo morali očekivati da će nešto kazati o relativnim rečenicama ondje gdje govori o relativnim zamjenicama i prilozima, t. j. u § 471 i 472. Ali tu o glagolu u tim rečenicama nema ni riječi, pa tako M. nikako ne spominje vrlo važne hipotetičke relativne rečenice — ne konstatuje dakle i ne tumači značenje rečenice kakva je n. pr. „čovjek koji će doći . . .“ i „čovjek koji dođe . . .“, „čovjek kojega je našao . . .“ i „čovjek koga bi našao . . .“, a opet to su vrlo obične stvari koje se i u njegovim izvorima vrlo često nalaze. I pravilo da se mjesto relat. zamjenice mogu uzimati veznici *gdje*, *da*, *te* (§ 472) nije tako prosto: ja bih rekao da se *te* može uvijek tako uzimati, pa se n. pr. može reći „diže oni zaklop *te* na džari bješe“ mjesto „*koji* . . . bješe“, ali ne može nikako „gdje“ ili „da . . . bješe“; *da* se naime može uzeti samo kad se relat. rečenicom izražava neko svojstvo „tamo nema čovjeka *da* ne zna pisati“, t. j. „takova koji ne zna“, a *gdje* se uzimlje uz glagole *sentiendi* n. pr. „vidio sam čovjeka gdje . . .“, premda se za *gdje* može prije reći da u takim prilikama zamjenjuje veznik *da*.

Rečenice su razvrstane u glavi „Veznici“ (§ 491—509), ali se više govori o samim veznicima negoli o rečenicama. — Ako se baš hoće, može se i *li* brojiti u namjerne veznike, ali nije tačno da stoji samo s kondicionalom i s futurom (§ 498[a]); u primjerima što M. navodi za take namjerne rečenice s futurom, jasno se vidi da su to upravo indirektne upitne rečenice: „obzire se . . . neće li se šure prisjetiti“ — ne obzire se on zato da bi se šure prisjetile, nego se obzire (gledajući) neće li se šure prisjetiti. Take dakle namjerne rečenice s futurom nema! Sasvim drukčije ja shvaćam i neke zavisne rečenice sa *neka;* ta riječ može doista uvoditi namjernu rečenicu ali u primjerima kao „molićemo Boga nek nam dade ključe“ ne imamo pred sobom namjernu već izričnu rečenicu, i to takovu izričnu rečenicu u kojoj, kad bi ona bila nezavisna, glagol bi stajao u imperativu („molićemo Boga: Daj nam

ključe"), u kojemu jedinom slučaju *neka* može zamijeniti izrično *da*. M. *neka* ni ne spominje među izričnim veznicima (§ 502).

Kako se slabo M. obazire, pored veznikâ, na rečenice, najbolje se vidi kod hipotetičkih rečenica t. j. veznikâ (§ 505); zbog veznikâ M. isprepliće stvar, tako da se je teško snaći, ali je glavno to da on za glavnu rečenicu ne govori ništa kakav joj je oblik, a i za zavisnu često ne kaže. Neću ni da pitam je li opravdano što M. od realne hipotetičke rečenice pravi dvije — jednu koja se samo pomišlja a drugu koja doista jest, ali za pogodbeno *što* nisu izabrani dobri primjeri (§ 505[c]): „što me pitaš za prokletog Vuka, proklet bio" itd. — u svim tim primjerima nema nikakve pogodbe, stvar je već svršena i za što se uvodi konstatacija fakta, kao da bi se reklo: „što se tiče toga što me pitaš . . ." Još je slabije opravdano pravilo da u irealnoj pogodbi „*da* stoji rijetko s kondicionalom" (§ 505[d]): M. je mogao navesti samo jedan primjer iz Vukova Novoga Zavjeta, koji je tako neobičan da je pak Daničić, preštampavajući Vukov *Novi Zavjet*, ono *da* okrenuo na *kad*. — Kod upitnih veznika (§ 507) meni se čini da se ne može kazati da su rečenice što zavise od *bojati se* i sličnih glagola „prave upitne rečenice", n. pr. u „boji se da ga ne probudi" nema zaisto nikakvog pitanja, — to je prava objektivna rečenica; naprotiv ja bih rekao da negativne upitne rečenice s *da* upravo nisu drugo nego takove rečenice što zavise od neizrečenog pojma bojazni, na pr. „(bojim se) da ti nije nestanulo blaga?" Time se najlakše tumači što su negativne i što se zbilja uvijek izražava bojazan da bi moglo biti nešto što ne bi bilo milo onomu što govori. U pozitivnim upitnim rečenicama sa *da* može se pak reći da rečenica svuda zavisi o neizrečenom pojmu volje, n. pr. „koga (hoćeš) da ti dozovem?"

Za „sintaksu padeža" već je na str. 589 kazano što je trebalo, tako da nam još ostaje posljednji vrlo važni odio „sintaksa glagolskih oblika" (§ 570—630), u kojemu ima više stvari gdje se može biti drukčijeg mišljenja. Tako odmah u prvome §-u 570[a] ja mislim da se ne može reći da u nekim prilikama prezent perf. glagola stoji za pravu sadašnjost; u primjerima kao „ako ne bude on?" perf. prezent je na svome mjestu, jer treba da se to tek (u budućnosti) konstatuje (potpuna bi rečenica mogla biti otprilike: „ako ne bude on, šta ćemo?"); slično je i sa „ali da ne bude u *Peku*?" koja rečenica zavisi o neizrečenom pojmu bojazni; u „Mirko (ili kako ocu djentijemu bude ime) . . ." imamo jasnu hipotetičku relativnu rečenicu. Za primjere pak kao „zašto ne pregorite štetu?" sam M. kaže da nije u njima „čista prava sadašnjost"; i doista radnja za koju se pita ne samo što se ne događa u sadašnjosti nego se uopće ne događa — ona bi trebala da se dogodi u budućnosti. — Za historički prezent (§ 574) trebalo je svakako istaći da može biti samo u 1. i 3. licu a nikako u 2-ome; a to se i razumije, jer neko može pripovijedati što je sâm učinio ili neko drugi, ali ne može nekomu drugome pripovijedati što je taj drugi sam radio. Tomu se je moglo nadovezati ono što je kazano u § 576[b], samo što je to trebalo i drukčije stilizirati: u izričnoj rečenici kao „Veljko pomisli da Srbi udare (mjesto udariše) na Turke" perf. prezent ne bi bio samo „veoma neobičan" nego bi i dao sasvim drugo značenje rečenici, naime misao (namjera) je Veljkova bila da Srbi to učine.

Za aorist M. strogo razlikuje među pripovijedanjem s jedne strane a priopćivanjem, javljanjem i spominjanjem s druge (§ 584[c]), te nalazi da ga historički prezent može zamjenjivati samo u prvome slučaju (§ 585[c]). Ja ne znam je li baš tako, jer nemam pravoga osjećanja za aorist budući da ga nema u mojemu (dubrovačkom) govoru, ali ne razumijem kako u § 574 ima dug primjer gdje Vuk nešto priča, pa su svi glagoli u perf. prezentu, a u § 586[b] ima Vukov primjer „moga Savu ja ne odvedo(h) u Vinkovce, tako ne mogo(h) ni Vas po(h)oditi", što ide među one za koje M. kaže da u njima ne može da bude perf. prezent mjesto aorista; zar bi tu *odvedem*, *mognem* zbilja bila pogreška? Zato se i bojim može li se tako odlučno tvrditi da se u prilikama gdje je perfekt na mjestu u svojemu pravom značenju, taj oblik ne može zamijeniti ni aoristom, ni imperfektom, ni historičkim prezentom; u § 585[b] M. ima iz Vukovih pisama i ovaj primjer: „onih knjiga... ja još ne primih", gdje bi ipak trebao perfekt, jer u času kad je Vuk to pisao, on nije imao tih knjiga — posljedak dakle toga prošloga događaja traje do (tadašnje) sadašnjosti; a nije li n. pr. Vuk u 1 mojs. 20,5 napisao: „nije li mi sam kazao... a i ona sama kaza..." gdje kazivanje sa svojim posljetkom ide do u sadašnjost onoga što govori?

Svezu prezenta *budem* s prošlim participom nekog glagola, n. pr. *budem čuvao*, M. zove „drugim perfektom" i tačno utvrđuje da se ona može uzimati i za prošlost (kao zamjena [prvoga] perfekta) i za budućnost (§ 598 i 599); samo što bih ja istakao dvije stvari: ona može biti jedino u zavisnim rečenicama, jer jedini primjer što M. ima gdje se tobože nalazi u glavnoj rečenici („da ne bude kuda utekao?") nije upravo glavna rečenica nego zavisi o neizrečenom pojmu bojazni; u drugome pak redu treba reći da se za budućnost uzimlju kao „drugi perfekt" imperf. glagoli, a ređe perfektivni, i to samo u hipotetičkim i hipotetičkorelativnim rečenicama, gdje dakle perf. prezent redovno stoji za futur. Za imperf. glagole ova je sveza pravi perf. prezent, isto tako kao što je i imperf. prezent sastavljen sa *uz-* (o čemu u M-ća nisam ništa našao): *budem mogao* ili *uzmogu* perf. je oblik prema imperf. *mogu*, dok n. pr. *budem složio* isto je što *složim*.

Kod „složenih glagolskih oblika pasivnih" u § 616[b] ima i nekoliko primjerâ za svezu *budem* s pasivnim participom koje M. napose ne ističe, pa bi se moglo misliti da su isto što iste sveze s aktivnim participom, ali nisu — u primjerima kao „budu četiri posta izabrana" (u glavnoj rečenici!) imamo upravo pasivni perfekt u kojemu je oblik *budu*, kao historički prezent, uzet mjesto aorista *biše*, a onaj jedan primjer gdje je ta sveza u hipotetičkoj rečenici („... ako mu ne bude dano") ide pod § 617[a], gdje ima još par primjerâ u kojima je ova sveza u službi pasivnoga perf. prezenta.

I sintaktičko značenje infinitiva nije dovoljno označeno: za nj M. doista kaže da može biti subjektom (§ 401[a]), ali ne kaže da može biti u rečenici i objektom, već samo govori da infinitiv može biti „dopuna" glagolu, n. pr. „ne mogu naći" (§ 618[a]). Ne mislim pak da se može kazati da se infinitiv katkada upotrebljava u pasivnom smislu, n. pr. „zapovjedi joj dati" (§ 623[a]), jer taki infinitiv ne treba razvezati u „da joj

se da" nego se vrlo dobro može mjesto njega pomisliti „da joj dade" ili „da joj dadu"; niti je u primjerima kao „nema gdje glave zakloniti" infinitivom zamijenjen kondicional (§ 623[d]), jer bi se prije svega isto tako dobro moglo kazati „gdje da skloni glave", tu je naprosto infinitiv dopuna (eksplikacija) priloga *gdje*, isto tako kao kad se kaže „nemam kad odgovarati, imam zašto se ljutiti, nemam koga zvati."

Za gerundije M. ostaje pri mišljenju da su oni, bar oni na *-ći*, *-v* i *-vši*, pravi prilozi, i to oni na *-ći* i *-vši* da su oblici lok. sing. n. (§ 624[a]). Ta se misao ne može nikako prihvatiti: nisu to kakvi sačuvani prastari oblici nego ukočeni oblici nom. sing. i plur. muškoga roda koji su zamijenili fleksivne participe. Prema svojemu shvaćanju gerundijâ M. i tumači njihovo značenje, koje on izvodi iz značenja što ga mogu imati razni prilozi, dok su gerundiji nominalni oblici glagola što zamjenjuju razne zavisne rečenice, kao što i M. mimogred spominje (§ 626[c]). Ne može se dakle reći da gerundiji „mogu značiti" vrijeme, pogodbu itd., nego oni mogu zamjenjivati rečenice tih raznih vrsta. I za gerundije pak ne mogu pristati da se „počesto uzimlju u pasivnom značenju" (§ 628[c]); u primjerima kao „po pismu sudeći ili „ulazeći u grad" ne treba uzimati da gerundiji stoje mjesto „ako se sudi" i „kada se ulazi" — može se slobodno pomisliti „ako ko sudi" i „kad ko ulazi", pa tako ne treba aktivnomu glagolskom obliku pridavati pasivno značenje.

Za posljednju glavu sintakse „Participi" imam ovu posljednju opasku: u primjerima kao *kršteni kum* ili *vjenčana košulja* nemamo pasivni particip „s neutralnim značenjem koje nije ni aktivno ni pasivno" (§ 629[c]), jer iako svaki *kršteni kum* mora biti kršten, nije *vjenčana košulja* vjenčana, već je *kršteni kum* kum pri krštenju a *vjenčana* je *košulja* košulja za vjenčanje; očevidno je dakle da su to pridjevi načinjeni od imenica, naime *krьštenьnъ*, *věnьčanьnъ* od *krьštenje*, *věnьčanje*.

O stilistici, koja je dodata gramatici, volim ne govoriti, jer je to odveć subjektivna stvar, ali opet ne mogu da ne spomenem dvije stvari. Nije osnovana tvrdnja da „stilistička pravila, koliko zasijecaju u ukus, toliko vrijede uopće za sve kulturne narode i jezike i za sva vremena u jednakoj mjeri" (§ 3) — kad sâm M. malo dalje (§ 4) mora priznati da „mnogi ljudi... drže za lijepo ono, što ili nije lijepo ili je upravo ružno". Nija srećna ni definicija trivijalnoga: „trivijalno je i neskladno u ozbiljnom članku i ono, što je odveć obično" (§ 38), pa se navode kao primjeri „trivijalnosti" kad bi sam M. na čelo svoje stilistike metnuo poznatu rečenicu „Le style c'est l'homme".

U tipografskom pogledu knjiga je dosta dobro opremljena: papir nije loš a štampa je jasna, ali ima podosta štamparskih pogrešaka; treba pak žaliti što u vrhu stranâ nisu naznačeni (kao što su bili u I. izdanju) brojevi paragrafâ koji se nalaze na odnosnoj strani.

Ja sam ovim podužim prikazom htio da pomognem da se u trećemu izdanju ovoga vrlo važnoga i korisnoga djela po gdjekoja stvar nešto drukčije ili potpunije iznese. Svojemu poštovanomu prijatelju i drugu sa svim srcem i želim da on priredi i to treće izdanje, ali o njemu će trebati da neko drugi referira.

U Firenci. *M. Rešetar.*